

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

Соловйова Ю. О., Мкртічян О. А.

УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ

Навчально-методичний посібник

Харків
2017

УДК 7(477)(076)
ББК 85.1(4УКР)р30
С 59

Рецензенти:

Довженко Т.О., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Добрунова Л.Е., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Протокол № 5 від 06.09.2017 р.

С 59

Соловійова Ю. О., Мкртічян О. А.

Українське мистецтво в історичному вимірі. Навчально-методичний посібник / Ю.О. Соловійова, О.А. Мкртічян. – Харків : Точка, 2017. – 89 с.

ISBN 978-617-669-221-8

Використання навчально-методичного посібника «Українське мистецтво в історичному вимірі» сприяє формуванню у студентів належного рівня знань як культурологічних, так і гуманітарних. Базові знання про культуру й українського народу – один із наважливіших складників формування наукового світогляду студентської молоді, виховання високих моральних якостей громадянина-патріота, готовності до збереження та примноження її матеріальних та духовних цінностей. Структура посібника передбачає висвітлення основних теоретичних аспектів українського мистецтва; періодизацію культурно-історичних епох в Україні, видатних культурних діячів та митців. Навчально-методичний посібник відповідає робочій навчальній програмі з історії українського мистецтва і носить прикладний характер, оскільки допоможе перевірити знання теоретичного матеріалу, активізує участь студентів у розгляді тем практичних занять шляхом спонукання їх до творчого аналізу подій, характеристики культурних епох, оцінки здобутків нації.

Видано за рахунок автора

ISBN 978-617-669-221-8

© Соловійова Ю.О., Мкртічян О.А., 2017
© Видавництво «Точка», 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТЕМА 1. МИСТЕЦТВО НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ	7
ТЕМА 2. МИСТЕЦТВО КИЇВСЬКОЇ РУСИ	15
ТЕМА 3. УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО XIV – I ПОЛОВИНИ XVII СТОЛІТТЯ.....	27
ТЕМА 4. УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА ЕПОХИ БАРОКО ТА ПРОСВІТНИЦТВА (II половина XVII – XVIII ст.)	36
ТЕМА 5. МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ XIX ст.....	46
ТЕМА 6. УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО ПОЧАТКУ XX СТ.....	56
ТЕМА 7. УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО СЕРЕДИНИ I ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ	66
ТЕМА 8. СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО	74
ПІДСУМКОВІ ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ «УКРАЇНСЬКЕ ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО».....	79
ОСНОВНІ РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА	85
ДОДАТКОВІ РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА	86
ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ	88

ВСТУП

Культурний простір сучасної епохи з притаманним йому плюралізмом існування різноманітних форм, жанрів і стилів мистецтва вимагає нових підходів до викладання мистецтвознавчих і культурологічних дисциплін. Разом з тим в умовах відродження та розвитку національної духовної культури українського народу особливої уваги набуває глибоке пізнання історії, традицій та шляхів розвитку українського мистецтва, усвідомлення його внеску в скарбницю світової культури, що є гарантом зростання свідомості, національної гідності, активізації духовного потенціалу студентів і важливою передумовою успішної професійної підготовки майбутніх фахівців.

Українське мистецтво, що формувалося протягом століть, відбиваючи духовний світ народу, його ментальність, завжди відрізнялося значним морально-естетичним потенціалом. Це дозволяє в процесі вивчення курсу поєднувати пізнавальну мету з завданням морально-естетичного розвитку студентів. Значення курсу полягає передусім у тому, що він формує науковий світогляд студентів, загальноосвітній, фаховий і культурний рівень майбутнього спеціаліста.

В основу навчально-методичного посібника «Українське мистецтво в історичному вимірі» покладена концепція всебічного, професійного, естетичного виховання студентів, згідно з якою мистецтво повинне передавати емоційно-ціннісний та моральний досвід поколінь, формувати образне мислення.

Зміст розділів передбачає розкриття сутності мистецтва й закономірностей його розвитку, як загальних, так і специфічних, притаманних тільки національній культурі України, вивчення життя та діяльності видатних українських митців, ознайомлення з особливостями виражальних засобів різних жанрів мистецтва з виражальними засобами мистецької мови, структурою творів, специфічною термінологією тощо. Основою змісту курсу є твір, який репрезентує характерні ознаки історико-художнього часу, найтиповіші риси індивідуального стилю митця.

Основою побудови занять є історичний принцип. Знайомлячись з певними історичними етапами розвитку українського мистецтва, виникненням та зміною напрямків і стилів, студенти мають можливість систематизувати різноманітну інформацію, усвідомити логіку розвитку культури в цілому, відчути значущість та місце національного мистецтва

на тлі світових художніх явищ. Провідні тенденції розвитку української культури розкриваються в контексті історичних подій тієї чи іншої епохи.

Заняття передбачають поєднання історично-жанрового принципу з елементами стильового та портретно-біографічного. Вивчення матеріалу здійснюється на основі знайомства з мистецькими творами та їх аналізу. При цьому важливо в кожному з творів разом зі студентами знаходити щось особливе, новаторське, рухаючись від конкретного до загального, від безпосереднього переживання художніх образів до проникнення в світ митця та його історичний час, до розуміння загальних закономірностей розвитку як української культури, так і світової.

Важливою частиною курсу є вивчення життєвого та творчого шляху того чи іншого митця, найважливіших творів з його спадщини. Основна увага приділяється етапним творам, які найбільш характерні для творчого шляху митця, і стали важливими дороговказами в розвитку українського мистецтва.

Матеріал навчальної дисципліни спрямований на формування вмінь використовувати у повсякденному житті основні терміни та поняття історії українського мистецтва, застосовувати набуті знання для визначення лінії особистої поведінки в умовах розмаїття культур.

Збірник завдань для самостійної роботи та для підготовки до практичних занять має за мету допомогти студентам конкретизувати і поглибити набуті знання й уміння з дисципліни «Українське мистецтво в історичному вимірі», а також навчити самостійно працювати з навчальною літературою, тестовими завданнями.

Метою курсу

Розкриття найважливіших етапів розвитку історії українського мистецтва, аналіз його основних напрямів і стилів, характеристика видів, жанрів і окремих творів; об'єднання характеристики епохи з глибоким конкретним аналізом кожного твору.

Завдання курсу:

1. Вивчення сутності мистецької культури на прикладах окремих творів.
2. Ознайомлення з різними мистецькими школами, течіями, напрямками та їх значенням в історії українського мистецтва.
3. Формування вміння самостійно визначати стилістичні особливості художнього твору.

Принципи відбору змісту та структурування матеріалу

В основу відбору змісту та структурування матеріалу курсу були покладені принципи:

- *науковості*, що передбачає відбір найсуттєвішого змісту науки, врахування закономірностей дидактики, логіки навчального предмета;
- *систематичності й системності* в навчанні, що вимагає планомірної організації і проектування, встановлення тісного зв'язку між вивченими питаннями у відповідній послідовності;
- *індивідуального підходу*, що полягає у врахуванні індивідуальних особливостей студентів, забезпеченні на цій основі підвищення якості навчання;
- *наочності*, який ґрунтується на показуванні конкретних предметів, явищ, процесів, моделей або їх образних відтворень;
- *зв'язку навчання з життям*, що передбачає використання теоретичних знань у практичних ситуаціях.

У результаті вивчення курсу студенти повинні знати:

- різні мистецькі школи, течії, напрями в Україні;
- найважливіші етапи розвитку історії українського мистецтва;
- основні факти, дати, події мистецького життя України, імена видатних художників;
- види, жанри, стилі образотворчого мистецтва та архітектури.

Результатом вивчення курсу мають стати вміння студентів:

- висловлювати та обґрунтовувати свою позицію стосовно мистецьких явищ;
- оцінювати досягнення українського мистецтва на підставі знання історичного контексту їх створення, бути здатними до діалогу на теми ставлення до культури і мистецтва;
- самостійно визначати стилістичні особливості художнього твору;
- застосовувати теоретичні знання при вирішенні мистецтвознавчих завдань;
- свідомо пов'язувати теоретичні знання та практичні вміння і навички.

ТЕМА 1. МИСТЕЦТВО НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ

Українська культура бере початок із прадавніх часів. Вона успадкувала найкращі культурні надбання народів, які в різні часи жили на теренах сучасної України. Коли шукають корені народів, що жили на землях України, так чи інакше обов'язково згадують про Трипільську цивілізацію, культуру скіфів і сарматів та грецьких міст Північного Причорномор'я.

Виникнення найдавнішого образотворчого мистецтва в усіх його основних формах – скульптурі, графіці, живописі і навіть музиці – вчені відносять до найвизначніших особливостей пізньопалеолітичної епохи. У той час побутували вірування, що людина, тварини, рослини і навіть неживі предмети мають свої душі, які існують і після смерті та впливають на їхнє життя. Таке вірування назване анімізмом (від латинського слова «аніmus» – дух). На основі анімізму виник і дуже поширився культ загробного життя та шанування померлих, що супроводжується різноманітними обрядами.

Скульптура – один із найбільш ранніх видів мистецтва. Пізніше з'явилися графіка, живопис і музика. Для виготовлення мистецьких творів використовувалися кістки тварин, зокрема бивні, лопатки, таз, челюсті, черепи мамонта і роги північного оленя, морські раковини та інше. Найчастіше зображали навколишніх тварин. Більшість творів найдавнішого мистецтва – цілком реалістичні. Так тварин первісна людина зображала такими, якими бачила їх у житті.

У живописі та графіці подавалися реалістичні сцени полювання на тварин, а також сюжети магічних мисливських дій над ними, які, за уявленням первісних людей, повинні були сприяти успішному полюванню.

Архітектуру того часу ми можемо лише уявити на основі відомостей, які дає археологія. На території України виявлено й досліджено багато палеолітичних стоянок. Найвідоміша з них – славнозвісна Мізинська стоянка (Чернігівщина). Її пам'ятки – залишки музичних інструментів, прикраси, знаряддя праці, статуетки – мають світове значення. Майже всі вироби оздоблено складними геометричними візерунками.

Унікальною пам'яткою наскельного мистецтва є Кам'яна Могила поблизу м. Мелітополя Запорізької обл. Цей величезний пагорб з пісковика заввишки 12 м. і площею близько трьох гектарів містить велику кількість гротів та печер. Там збереглося понад три тисячі так

званих петрогліфів – зображень тварин, зрідка людей, висічених на кам'яних стінах. Більшість із них належать до неоліту.

Найпомітнішою серед багатьох східноєвропейських культур енеоліту була трипільська культура. Мистецтво посідало в ній дуже важливе місце. Вершин розвитку досягла трипільська кераміка, що використовувалася в господарстві та магічних ритуалах. Її асортимент, форми та розміри надзвичайно різноманітні. Вироби прикрашалися гарним яскравим орнаментом, властивим лише цій культурі. Найпоширенішими елементами орнаментів були спіралі, смуги, кола, інколи зображення людей і тварин, що символізували природні явища, стихії, божества, від яких залежало життя людей.

Увагу дослідників завжди привертало мистецтво скіфів. Високого рівня розвитку у них досягло декоративно-ужиткове мистецтво. Звичайні побутові речі прикрашалися складними, майстерно виконаними орнаментами – переважно зображеннями реальних та фантастичних тварин, що химерно переплітаються й ритмічно повторюються (звіриний стиль). Цим орнаментам надавалося магічне значення.

Скіфи уславилися ювелірними прикрасами з дорогоцінних металів, що вражають вишуканою красою, надзвичайно високою майстерністю виконання. Скіфські майстри любили зображати сцени з життя скіфів – настільки точні, що за ними можна вивчати життя й побут цього народу. Вони вправно володіли реалістичними методами зображення, досконало знали анатомію людини і тварин. До найвідоміших творів скіфського мистецтва належать чаша з Гайманової Могили, золотий гребінь з кургану Солоха, срібна амфора з кургану Чортотлик, всесвітньо відома золота пектораль з Товстої Могили та інші шедеври.

До важливих етапів формування східнослов'янського етносу належить період так званої зарубинецької культури. Основним будівельним матеріалом було дерево. В його обробленні слов'яни досягли високої майстерності. Улюбленими мотивами оздоблення були геометричні (трикутники, ромби, квадрати), солярні (зірка, хрести, кола), рослинні (гілки, квіти), зооморфні (силуети кінських голів, птахи). Улюбленим матеріалом вжиткового декоративного мистецтва слов'ян була кераміка. Посуд оздоблювався різноманітними орнаментами, які виконувались у техніці гранування, карбування, штампування, рельєфу. Мистецтво скульптури у слов'ян мало релігійний характер. У святилищах вони ставили стовпоподібні статуї богів, т. зв. ідоли. Після запровадження християнства ідолів знищували, тому до нашого часу їх майже не збереглося. Найвідоміший з них – Святовит (9 ст.), знайдений у річці Збруч на

Тернопільщині. Цю статую виконано у вигляді чотиригранного стовпа заввишки близько 3 м. На трьох рівнях кожної грані викарбовано зображення, що символізують три світи: небесний, земний та підземний. На верхньому рівні зображено образи богів, на середньому – фігурки людей, на нижньому – бога, що тримає землю.

План заняття:

1. Пам'ятки стародавнього мистецтва
2. Трипільська культура.
3. Мистецтво скіфів.
4. Мистецтво грецьких міст-колоній Північного Причорномор'я.
5. Мистецтво східних слов'ян.

Література:

1. Історія української культури / За загал. ред. І. Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – 656 с.
2. Крвавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво: навч. посіб.: У 3 ч. Ч.1. – Львів: Світ, 2003. – 256 с.
3. Нельговський Ю. П. Українське мистецтво від найдавніших часів до початку ХХ ст. – К.: Радянська школа”, 1976. – 136 с.
4. Основи художньої культури. Частина 2: Теорія та історія української художньої культури / За ред. В.О. Лозового та Л.В. Анучиної. – Х.: Основа, 1999. – 444 с.
5. Степовик Д.В. Скарби України. – К.: Веселка, 1990. – 192 с.
6. Художня культура України: навч. посіб./ Л.М. Масол. – К.: Вища школа, 2006. – 239 с.
7. Шкаруба Л.М., Спанатій Л.С. Російсько-український словник художніх термінів. – К.: Каравела, 2004. – 320 с.

Основні терміни до теми:

Античне мистецтво – мистецтво високорозвинених рабовласницьких держав Середземномор'я й Малої Азії в I тис. до н. е. (Греція, елліністичні держави, Римська республіка) і в 1-й половині I тис. н. е. (Римська імперія).

Капище – язичницький храм слов'янських і прибалтійських народів.

Меандр (від назви звивистої річки Меандр у Малій Азії) – геометричний орнамент у вигляді ламаної або кривої лінії.

Петрогліфи – вирізьблені на поверхні скель слабо заглиблені зображення тварин, птахів, риб, воїнів, човнів з веслярами і т. ін.

Фібула – металева застібка для одягу, одночасно – прикраса.

Тестові завдання

1. Мистецтво – це:

- a) здатність людини до великих звершень;
- b) здатність людини влаштувати своє життя;
- c) естетичне освоєння світу в процесі художньої творчості.

2. Культура – це:

a) сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом його історії; історично набутий набір правил всередині соціуму;

- b) синонім поняття «цивілізація»;
- c) рівень матеріально-технічного розвитку суспільства;
- d) історичний етап розвитку суспільства.

3. Яке походження має термін «культура»?

- a) французьке;
- b) латинське;
- c) німецьке;
- d) італійське.

4. Термін «культура» вперше зустрічається в одному з творів:

- a) Сократа;
- b) Арістотеля;
- c) Геродота;
- d) Цицерона;
- e) Платона.

5. Аксіологічна функція культури полягає в:

- a) формуванні світогляду людини;
- b) формуванні великої системи знань про світ;
- c) формуванні системи цінностей людини;

6. Найвизначнішою серед східноєвропейських культур мідного віку була:

- a) скіфська культура;
- b) трипільська культура;
- c) зарубинецька культура

7. «Звіриний стиль» був притаманний:

- a) трипільській культурі;
- b) мистецтву скіфів;
- c) мистецтву східних слов'ян.

8. Збруцький ідол «Святивит» відноситься до мистецтва:

- a) східних слов'ян дохристиянської доби;
- b) трипільської культури;
- c) доби Київської Русі.

9. Трипільська культура була розповсюджена протягом:

- a) 3–2 тис. до н. е.;
- b) 7–3 тис. до н. е.;
- c) 4–3 тис. до н. е.

10. Зарубинецька культура була розповсюджена протягом:

- a) VIII–III ст. до н.е.
- b) II ст. до н.е. – II ст. н.е.
- c) III ст. до н.е. – III ст. н.е.

11. У якому скіфському кургані знайдено золоту пектораль?

- a) курган Товста Могила;
- b) курган Солоха;
- c) курган Чортом лик.

12. Досягненням епохи неоліту був винахід:

- a) рала;
- b) гончарного круга;
- c) лука і стріли;
- d) глиняного посуду.

13. Які міста входять до міст Північного Причорномор'я ?

- a) Ольвія;
- b) Афіни;
- c) Херсонес
- d) Спарта.

14. Жіночі зображення типу «венер» були поширені в епоху:

- a) мезоліту;
- b) палеоліту;
- c) неоліту;
- d) енеоліту.

15. Світобудова у давніх слов'ян відображена на:

- a) берестяній грамоті;
- b) стінах Кам'яної могили;
- c) збручському ідолі;
- d) стінах Софії Київської.

16. Уявлення давніх слов'ян про світобудову втілені в:

- a) чотирирівневій будові світу;
- b) однорівневій будові світу;
- c) дворівневої будові світу;
- d) трирівневої будові світу.

17. Першими східнослов'янськими племенами були:

- a) анти і венеди;
- b) анти і склавини;
- c) венеди і склавини;
- d) анти і гуни.

18. Черняхівська культура була розповсюджена протягом:

- a) I до ст. н. е. – I ст. н. е.;
- b) II ст. до н. е. – V ст. н. е.;
- c) II–V ст. н. е.

19. Перші згадки про давніх слов'ян знаходимо:

- a) у творах Геродота;
- b) Біблії;
- c) «Одіссеї» Гомера;
- d) фольклорі готів.

20. Скіфська доба в Україні датується:

- a) IX–V ст. до н. е.;
- b) VIII–IV ст. до н. е.;
- c) VII –III ст. до н. е.

21. Видатною пам'яткою первісного мистецтва (наскельні зображення тварин і людей) в нашій країні є:

- a) Мізинська стоянка;
- b) Кам'яна Могила;
- c) Грот мамонта

22. Трипільську культуру відкрив в XIX ст...

- a) В.Хвойка;
- b) В.Соснін;
- c) Г.Сковорода.

Питання для самоконтролю:

1. Які види мистецтва вважають найдавнішими?
2. Які функції виконували твори мистецтва в доісторичні часи?
3. Які риси притаманні трипільській кераміці?
4. У чому полягають особливості мистецтва скіфів? Що таке „звіриний стиль”?
5. Назвіть основні періоди розвитку культури на території України у найдавніші часи.
6. Визначте сутність і значення неолітичної революції в історії людства.
7. Схарактеризуйте господарство, побут і духовний світ трипільців.
8. Чому скіфська пектораль поряд із скарбами Тутанхамона стала головною археологічною знахідкою XX ст.?
9. Розкрийте політичний устрій, систему господарювання та особливості культури грецьких міст-полісів.
10. Руїни якого давньогрецького міста знаходяться поблизу міста Севастополь?

11. Проаналізуйте соціальний устрій, тип поселень і спосіб господарювання східних слов'ян.
12. Назвіть особливості міфологічних і релігійних уявлень східних слов'ян.
13. Дайте визначення поняття «язичництво». У яких археологічних культурах наявні пам'ятки давніх слов'ян?
14. Де і коли з'явилися власне слов'янські археологічні культури?
15. Які племінні угруповання разом зі слов'янами відносяться до черняхівської археологічної культури?
16. Яку територію охопила Черняхівська культура, що виникла в 3 ст. н.е.?
17. Як називали слов'ян в письмових джерелах 2 ст.?
18. Який кочовий тюркомовний народ прийшов в степи України з території Монголії і Китаю, замінивши іраномовних кочівників і почавши епоху Великого переселення народів?
19. Що купували слов'яни в своїх торгових партнерів?
20. Які території опанували слов'яни під час Великого переселення народів, розміщуючись на захід і південь?
21. У чому історичне значення Великого переселення народів для слов'янського світу?
22. Походження української культури.
23. Археологічні культури на берегах Дніпра і Дністра.
24. Мезолітичні артефакти на території України.
25. Проведіть паралелі між божествами античних греків та слов'ян. Відповідь дайте у вигляді порівняльної таблиці.
26. До якого часу належать найдавніші пам'ятки мистецтва, знайдені на території сучасної України?
27. У яку епоху люди навчилися виготовляти керамічний посуд? У чому полягає його значення для людини?
28. Як називався стиль скіфського мистецтва?
29. Чим представлені анімістичні уявлення у релігійному світогляді кіммерійців, скіфів, сарматів? Обґрунтуйте свою думку.
30. У чому полягає значення колонізації античними греками Північного Причорномор'я для розвитку давньослов'янської культури?
31. Назвіть джерела вивчення племен черняхівської культури і гіпотези походження назви «анти».
32. Яким чином язичницький світогляд позначився на мистецтві східних слов'ян?
33. Охарактеризуйте слов'янське мистецтво дохристиянського періоду. Які види мистецтва переважали?
34. Визначте, про яку пам'ятку мистецтва йдеться:

- Це нашійна прикраса, яка формою нагадує місячний серп. Вона складається з трьох частин. Верхня та нижня з них – сюжетні, центральна – орнаментальна.

- У цій статуті відображено цілу систему язичницького світогляду. Її виконано у вигляді чотиригранного стовпа заввишки близько 3 м. На трьох рівнях кожної грані викарбувано зображення, що символізують три світи: вищий (небесний), середній (земний) та нижній (підземний).

Теми рефератів

1. Кам'яна могила – пам'ятка пізнього палеоліту в Україні.
2. Культура неоліту та епохи міді-бронзи.
3. Домашні промисли та общинні ремесла трипільців.
4. Пам'ятки трипільського будівництва.
5. Давні мислителі про скіфські племена на українських землях.
6. Цивілізаційні системи на тодішніх українських землях: скотарсько-хліборобсько-стєпова і антично-полісно-міська.
7. Аграрно-заклинальна символіка.
8. Ритуальні танці та атрибутика.
9. Язичницькі святкування.
10. Джерела для вивчення української культури.
11. Усна народна творчість і її вплив на розвиток моральності.
12. Архаїчні культури України (3-2 тис. до н.е.)
13. Особливості трипільської кераміки.
14. Скіфська культура в античних джерелах.
15. Східнослов'янська міфологія.
16. Матеріальна і духовна культура кіммерійців.
17. Скіфи і античність: взаємний вплив.
18. Міфологія східних слов'ян.
19. Римська колонізація і поширення християнства.
20. Етнічні та етнокультурні процеси на території Європи в I тис. до н.е. – I тис. н.е.: індоєвропейська проблема.
21. Історичні етапи формування стародавньої української культури.
22. Духовна культура трипільців.
23. Феномен трипільських протоміст.
24. Мистецтво кам'яного віку: український контекст.
25. Тюркомовні кочові племена як детермінанта української культури.
26. Культура античних міст-колоній Північного Причорномор'я.

ТЕМА 2. МИСТЕЦТВО КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Розквіт мистецтва Київської Русі відбувся після прийняття християнства і визначився орієнтацією на візантійське мистецтво. Візантіїці створили художню систему, у якій панували суворі норми й канони, а краса навколишнього світу сприймалась лише як відблиск божественної краси. Головними ознаками візантійського стилю в архітектурі були хрестоподібне планування (так званий «грецький» хрест) і п'ятикупольна система будівель, а також надзвичайна ошатність інтер'єрів, оздоблених дорогими сортами мармуру, фресковим живописом, мозаїчними зображеннями та позолотою. Живопис та іконопис також створювався за чіткими правилами композиційного, образного та кольорового рішень. Це добре помітно в архітектурі, монументальному мистецтві й іконописі Київської Русі.

Архітектура в епоху Київської Русі досягла високого рівня. Про це свідчать міська забудова, оборонна та церковна архітектура.

Велике кам'яне будівництво розпочалося тут після прийняття християнства у 988 р., коли Володимир запросив з Візантії майстрів для будівництва Десятинної церкви. Відомо, що стародавня Русь споконвіку була дерев'яною, і в Київській Русі, і століттями пізніше кам'яні споруди були поодинокими в міській забудові.

Щодо культових споруд Київської Русі, то загальноприйнятою тут була розроблена візантійськими зодчими хрестовокупольна система. Саме вона лежала в основі майже всіх давньоруських церков. За цією системою прямокутне в плані приміщення членувалося стовпами на подовжні галереї – нефи. Перекривалася церква куполами і склепіннями, що півколами завершувались на фасадах. Перекриття над центральними частинами церкви утворювали просторовий хрест, звідки походить і назва системи.

У західній частині церкви був нартекс – приміщення перед входом. Над нартексом влаштовували хори. Зі сходу церква мала здебільшого три апсиди (півкруглі у плані виступи). У центральній апсиді містився вівтар, у бокових – підсобні приміщення, жертovníк у лівій та дияконник у правій.

У 989р. візантійські майстри почали будувати в Києві церкву Богородиці, що звалася Десятинною церквою, оскільки, за звичаєм, на церкву виділялася десята частина державних доходів. Від Десятинної церкви збереглися лише фундаменти. Проте археологічні дослідження дають змогу визначити деякі риси її архітектури.

За типом це був хрестовокупольний храм з трьома нефами, оточений галереями. Завершувалася церква кількома верхами. У розкопках знайдено уламки мармурових різьблених плит, залишки мозаїчної підлоги, мармурові капітелі, фрагменти фрескового розпису та бронзові прикраси.

Найдавнішим з храмів Давньої Русі, що збереглися до наших часів, є Спаський собор у Чернігові, закладений близько 1036 р. Архітектурні форми цього собору стримані й урочисті. Будівля собору витягнута з заходу на схід. Ще урочистіший вигляд має собор усередині: прикрашений фресковим розписом та різьбленими орнаментальними плитами, мармурові колони з іонічними капітелями. Художній ефект підсилювала різнобарвна підлога.

Через рік Ярослав Мудрий закладає собор Софії в Києві, який відіграв роль не лише головного християнського храму, резиденції керівництва «митрополії руської», а й центру літописання та книгописання. Саме в цьому соборі була заснована перша на Русі бібліотека, тут відбувалися урочисті церемонії, прийоми послів тощо.

За типом це п'ятинефний хрестовокупольний храм. З трьох боків Софійській собор оточують два ряди відкритих галерей – двоповерхова внутрішня і одноповерхова зовнішня. В архітектурно-художньому задумі собору виняткову роль відіграє синтез мистецтв. Мозаїка та фрески вкривають стіни, стовпи, склепіння, арки й куполи собору. Художній ефект підсилюють барвисті килими мозаїчних підлог, різьблені мармурові прикраси вівтарної перегородки, мармурові пороги.

Доба Київської держави може бути визнана як час, коли найбільш інтенсивно та різноманітно розвивалося народне образотворче мистецтво. Професійне образотворче мистецтво тільки починало перші кроки і заявило про себе після хрещення русичів, у іконопису, монументальних розписах.

Основним видом давньоруського монументального мистецтва був фресковий живопис. У Софійському соборі було створено три цикли фрескових зображень. Один з них відтворює євангельські сюжети, другий розповідає про сюжети із Старого завіту, третій – розкриває житійний цикл, побудований, головним чином, на переказах про покровителів князівського роду – святого Георгія, архангела Михаїла.

Розпис Софії читається зліва направо і зверху вниз. На склепіннях собору зображено сцени з життя Христа: Різдво, стрітання, преображення та ін. Під склепіннями збереглися сцени з пізніших євангельських подій: суд над Христом, розп'яття. Нижче, на стінах, композиції «Воскресіння», «Зішестя в пекло» та ін. Усі постаті виконано приблизно в одному масштабі, лише постать Христа

дещо більша за інші. На південній, західній та північній стінах під арками хорів містилась велика композиція з зображенням Ярослава та його родини.

Колірна гама софійських фресок стримана. Домінують оливкові, рожеві, блакитні та коричневі тони. Майже всі зображення виконано на синьому тлі, що добре гармонує з багатоколірними орнаментами.

Від другої половини XI – поч. XII – ст. фрескових розписів лишилося небагато: це кілька фресок з Михайлівського Золотоверхого собору та фрагмент цікавої композиції в церкві Спаса на Берестові.

З фресок Михайлівського Золотоверхого собору до нас дійшло кілька постатей святих та сцена «Благовіщення». Техніка й манера виконання тут така ж, як і у софійських, проте тональність фресок інша. Значно посилюється живописність, яскравість, насиченість кольору. Пропорції постатей стрункіші за софійські, більше експресії в обличчях, динаміки в рухах.

Давньоруське мистецтво мозаїки найбільш яскраво репрезентують мозаїки Софії Київської та Михайлівського Золотоверхого собору. Мозаїчне мистецтво Софії Київської сконцентровано у середині купола собору, де зображена велетенська мозаїка – постать Пантократора (Христа-Вседержителя). Нижче на куполі – зображення чотирьох архангелів в урочистому багатому одязі. Нижче, в простінках вікон барабана – постаті апостолів; ще нижче – зображення євангелістів.

Центр усіх мозаїчних композицій Софійського собору у Києві – головна апсида. Тут грецький напис оточує велике зображення Богоматері (5,45 м), що заповнює усю верхню частину апсиди. Це найбільша фігура в усьому давньоруському мистецтві. Богоматір зображена з піднятими вгору руками (Оранта), як заступниця людей. Постать її у синьому хітоні, поверх якого накинуто пурпуровий плащ – мафорій, в яскраво-червоних чобітках.

Дві смуги мозаїчних орнаментів та шиферний карниз відокремлюють верхню частину апсиди від нижньої. Нижня, у свою чергу, також розділена на дві частини: на верхню з величезною сценою причастя апостолів («Євхаристія») і нижню з зображенням постатей отців церкви.

Мозаїки Михайлівського Золотоверхого собору дещо відрізнялися від софійських. Пропорції Михайлівського Золотоверхого собору стрункіші за софійські, пропорції постатей тут витягнуті, – певно, мозаїсти брали до уваги перспективне скорочення фігур, коли дивилися на них знизу вгору.

Велике місце в образотворчому мистецтві Київської Русі займав іконопис. Мистецтво іконопису мало свої особливості, що відрізняли

його від мистецтва монументальних розписів, хоч часто бувало так, що одні й ті ж майстри працювали і над іконами, і над настінними розписами. В іконі нема простору, він обмежений. Якщо в настінних розписах можна було втілити цілі програми зображень та композицій, то в іконі доводилось зосереджуватися на одному зображенні. При цьому головну увагу тут приділяли психологічній характеристиці, знаходженню найвиразніших композицій та колористичних рішень, які значною мірою визначалися розробленими протягом століть іконописними канонами. Монументальні розписи були роботою артільною і тимчасовою, а над іконами художники працювали самі по собі у своїх майстернях, звідки вони і розходилися по всій Київській Русі. Замовлення славетним київським живописцям давали іноді з далеких міст.

Становлення давньоруського станкового іконопису (печерська художня школа) припадає на другу половину XI – початок XII ст. Першими відомими майстрами в Київській Русі були іконописці Григорій та Алімпій. Особливо славилися роботи Алімпія, якого вважають найвидатнішим митцем Київської Русі. Роботи Алімпія знав і навіть придбав одну з ікон Володимир Мономах для церкви Богородиці в Ростові.

На жаль, ікон XI – XII ст., що їх документально можна б віднести до роботи київських майстрів не збереглося. Більшість пам'яток цих часів походять не з Києва, а з Новгорода, Володимира, Ярославля, Проте серед них є такі, що безперечно несуть на собі риси київського мистецтва. Деякі, певно, є копіями з київських зразків, а деякі, можливо, належать пензлю київських майстрів. Так, близькою до київських художніх традицій є ікона «Ярославська Оранта», що знаходилася в ярославському Спасо-Преображенському монастирі. До традиції київського іконопису належить також ікона першої половини XII ст., що зветься «Устюжське Благовіщення». В постатях архангела, що урочисто оповідає благу вість, та Марії, яка слухає його, багато спільного з композицією сцен «Благовіщення» в Київських соборах. З київськими традиціями пов'язують одну з найстаріших і наймонументальніших ікон – ікону св. Георгія в Успенському соборі Московського Кремля. Ікона Дмитра Солунського, що з Владимиро-Суздальської Русі, теж близька до київських традицій. Не менш чудові ікони «Архангел Гавриїл» (Ангел «золоте волосся») та «Спас нерукотворний».

Особливим видом мистецтва Київської Русі була книжкова мініатюра. Найдавнішою рукописною книгою доби Київської Русі є «Остромирове Євангеліє», написане в 1056-1057 рр. В ній на окремих аркушах вміщено три мініатюри із зображенням євангелістів Іоанна,

Марка та Луки. Орнаменти довкола зображень подібні до орнаментів Софійського собору і, певно, мають спільним джерелом орнаменти візантійських та болгарських рукописних книг. Найбільшою ж особливістю мініатюр «Остромирового євангелія», є їхня близькість до славетних київських перегородчастих емалей. Збереглися й інші книги часів Київської Русі, прикрашені мініатюрами. Це «Ізборник Святослава», «Юрієве Євангеліє» та ін.

Видатним явищем книжкової мініатюри є Радзивіллівський літопис. Його було складено на початку XV століття, він є копією Володимирського ілюстрованого літописного зводу 1206 року. Майстри XV століття, які копіювали малюнки XIII століття, робили деякі доповнення, привносили дещо зі своєї епохи, проте у своїй основі мініатюри зберегли характер графічного мистецтва XII-XIII століть. Вони дають неоціненні відомості про архітектуру Київської Русі, одяг та зброю, речі домашнього вжитку тощо.

План заняття:

1. Архітектура
2. Монументальний живопис
3. Іконопис
4. Книжкова мініатюра

Література:

1. Асєєв Ю.С. Джерела. Мистецтво Київської Русі. – К.: Мистецтво, 1980.– 214 с.
2. Історія української культури / За загал. ред. І. Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – 656 с.
3. Кравич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво: навч. посіб.: У 3 ч. Ч.2. – Львів: Світ, 2004. – С. 46-183
4. Нельговський Ю. П. Українське мистецтво від найдавніших часів до початку XX ст. – К.: Радянська школа, 1976. – 136 с.
5. Основи художньої культури. Частина 2: Теорія та історія української художньої культури / За ред. В.О. Лозового та Л.В. Анучиної. – Х.: Основа, 1999. – 444 с.
6. Степовик Д.В. Скарби України. – К.: Веселка, 1990. – 192 с.
7. Художня культура України: навч. посіб./ Л.М. Масол. – К.: Вища школа, 2006. – 239 с.
8. Шкаруба Л.М., Спанатій Л.С. Російсько-український словник художніх термінів. – К.: Каравела, 2004. – 320 с.

Основні терміни до теми:

Апсида (абсида) – півкругла, іноді багатокутна, виступаюча частина будівлі, перекрита відповідним склепінням.

Барaban – циліндрична частина церковної глави, де розташовували вікна для освітлення центральної частини храму.

Дитинець – центральна укріплена частина давньоруського міста, огорожена стінами.

Зернь – дрібні золоті, срібні або мідні кульки, що напаяються на ювелірні вироби, часто на орнамент із тонкого дроту.

Конха – півкупол, що служить для перекриття півциліндричних частин будівлі (ніш, апсид).

Нартекс – вхідне приміщення у храмі. Розміщувався здебільшого під хорами.

Неф – поздовжня частина храму, звичайно розчленована колонадою або аркадою на головний, більш широкий і високий, неф і бічні нефи (по одному або по два).

Оранта – зображення Божої Матері з піднятими у молитві руками, яка уособлює Заступницю світу.

Перегородчасті емалі – ювелірне мистецтво, що в XI – XII ст. досягло надзвичайно високого рівня.

Посад – у середньовічній Русі – торговельно-промислова частина міста, зазвичай поза кріпосною стіною.

Скань – вид ювелірної техніки, те саме, що філігрань. Тонкий скручений золотий, срібний або мідний дріт, з якого робляться візерунки – ажурні або напаяні на металевий фон.

Смальта – кольорове непрозоре скло у вигляді кубиків або пластинок, використовуване для виготовлення мозаїк.

Фреска, фресковий живопис – розпис стін водяними фарбами по сирій штукатурці; твір, виконаний у цій техніці.

Чернь – у прикладному мистецтві – техніка оздоблення металевих, переважно срібних виробів, коли гравійований малюнок заповнюється особливим сплавом чорного кольору.

Тестові завдання

1. Назвіть першу культову споруду Київської Русі, побудовану за наказом князя Володимира

- а) Золоті ворота;
- б) Десятинна церква;
- в) П'ятницька церква.

2. Хто був засновником Софійського собору в Києві?

- а) Князь Володимир;

- b) Ярослав Мудрий;
- c) князь Святослав.

3. Вкажіть майстра іконопису , який творив у Києво-Печерській лаврі

- a) Алімпій;
- b) Капинос;
- c) Іоанн.

4. До музичних інструментів, які використовували в давньоруську добу, належали:

- a) баян, сопілка;
- b) гудок, варган, ліра;
- c) гуслі, цимбали, баян;
- d) гітара, цимбали, гудок.

5. Коли офіційно було запроваджено християнство у Київській Русі:

- a) 988 р.;
- b) 1037 р.;
- c) 860 р.;
- d) 1240 р.

6. Реформа щодо запровадження християнства як державної релігії була проведена:

- a) Ярославом Мудрим;
- b) Володимиром Мономахом;
- c) Данилом Галицьким;
- d) Володимиром Великим.

7. Хто був автором знаменитого твору ораторської літератури часів Київської Русі «Слово про закон і благодать»:

- a) митрополит Іларіон;
- b) Ярослав Мудрий;
- c) Володимир Мономах;
- d) літописець Нестор.

8. Церква Успіння Богородиці називали Десятинною церквою тому, що:

- a) князь Володимир дав на її утримання десяту частину своїх доходів – десятину;
- b) церква мала 10 куполів;
- c) для церкви виділили 10 гектар землі.

9. Софіївський собор був побудований у:

- a) 1240 р.;
- b) 988 р.;
- c) 1037 р.;
- d) 899 р.?

10. Твори давньоруського героїчного епосу, що прославляють здебільшого подвиги народних героїв-богатирів і втілюють патріотичні ідеї – це:

- a) билини;
- b) балади;
- c) поеми;
- d) думи.

11. Слов'янську абетку створили:

- a) Кирило і Мефодій;
- b) Василь Великий і Іоанн Златоуст;
- c) Борис і Гліб.

12. Софіївський собор зведений у мистецькому стилі:

- a) романський;
- b) бароко;
- c) готичний;
- d) візантійсько-руський.

13. Давньоруське мозаїчне зображення постаті Богородиці-Оранти є елементом оздоблення:

- a) Спасо-Преображенського собору в Чернігові;
- b) Києво-Печерського монастиря в Києві;
- c) П'ятницької церкви в Чернігові;
- d) Софійського собору в Києві.

14. Установіть відповідність між поняттями та визначеннями, що характеризують образотворче мистецтво Київської Русі:

- 1. мозаїка
- 2. книжкова мініатюра
- 3. фреска
- 4. іконописання
- 5. рельєфна скульптура

a) монументальний живопис по сирій штукатурці водяними фарбами;

b) станковий живопис, твори якого присвячувалися зображенню біблійних героїв;

c) зображення, викладене з різнокольорових шматочків смальти чи штучного каміння;

d) різьблене орнаментальне оздоблення храмів і палаців;

e) художнє оздоблення та ілюстрації до рукописних книг.

15. У Давній Русі з'явилися перші школи за князя:

- a) Ярослава Мудрого;
- b) Володимира Святого;
- c) Володимира Мономаха.

16. Десятинна церква (церква Успіння Пресвятої Богородиці) була заснована:

- a) Ярославом Мудрим;
- b) Володимиром Святославовичем;
- c) Володимиром Мономахом.

17. Храм, побудований в першій половині XI століття князем Ярославом Мудрим на місці перемоги в 1037 році над печенігами:

- a) Київська Софія
- b) Новгородська Софія
- c) Дмитрієвський собор

18. Першими літературними творами на Русі були:

- a) літописи;
- b) ізборники;
- c) житія.

19. «Повість временних літ» створив:

- a) Іларіон;
- b) Данило;
- c) Нестор.

20. Русь прийняла православ'я з:

- a) Польщі;
- b) Візантії;
- c) Болгарії.

21. Великий вплив на давньоруську культуру справила:

- a) Візантія;
- b) Італія;
- c) Болгарія.

22. Найбільш рання пам'ятка літератури Київської Русі:

- a) «Остромирове Євангеліє»;
- b) Літопис Никона;
- c) «Слово про закон і благодать» Іларіона.

23. Князь Володимир і його дружина прийняли обряд хрещення в місті

- a) Константинополі;
- b) Новгороді;
- c) Херсонесі (Корсуні).

24. Першим кам'яним храмом Русі після прийняття християнства став:

- a) Софійський собор;
- b) церква Успіння Богородиці;
- c) Успенський собор.

25. Установіть відповідність між поняттям і його значенням:

- 1. мініатюра;

2. фреска;
3. зернь;
4. скань;
5. мозаїка;
- а) настінний живопис, при якому фарба наноситься на сиру штукатурку;
- б) зображення з різнокольорових каменів або фарбованих шматочків скла;
- с) дрібні срібні або золоті кульки, які напаяються на ювелірні вироби;
- д) невеликий малюнок в середньовічних рукописних книгах;
- е) ажурний або напаяний на металевий фон візерунок з тонкого золотого або срібного дроту.

Питання для самоконтролю

1. Чим зумовлений розквіт мистецтва в Київській Русі? Які нові види мистецтва з'явилися в цей період?
2. Який тип храмів набув поширення в церковній архітектурі Київської Русі?
3. Назвіть найвизначніші пам'ятки архітектури Київської Русі.
4. Які твори мистецтва рукописної книги доби Київської Русі Ви знаєте?
5. Чим відрізняється іконопис від монументального живопису?
6. Які особливості техніки „мозаїки“?
7. Які види образотворчого мистецтва представлено у Софійському соборі в Києві?
8. Назвіть найвідоміші ікони, близькі до художніх традицій Київської Русі.
9. Витоки культурного процесу Київської Русі. Прийняття християнства та його вплив на розвиток культури.
10. Розвиток освіти в Київській Русі.
11. Поява писемної літератури: основні види та жанри.
12. Особливості розвитку архітектури.
13. Види і жанри образотворчого мистецтва. Декоративно-ужиткове мистецтво.
14. Особливості музичного мистецтва.
15. Внесок Київської Русі у розвиток світової культури.
16. Розкрийте роль християнізації Русі для її подальшого культурного розвитку.
17. Як сприймали русичі процес християнізації?

18. Схарактеризуйте основні жанри давньоруської оригінальної літератури.

19. Назвіть три основні види загальноосвітніх навчальних закладів, що існували на Русі у X – XII ст.

20. Який новий вид архітектури з'явився на Русі після прийняття християнства?

21. Назвіть види образотворчого мистецтва Київської Русі.

22. Які види декоративно-ужиткового мистецтва набули високого рівня розвитку і поширення на Русі?

23. Як називається мистецтво написання та оформлення (декорування) книги?

24. Яку споруду вважають шедевром кам'яного культового будівництва першої половини XI ст.?

25. Які види музичного мистецтва можна виділити за часів Київської Русі?

26. Які фрески і мозаїки дійшли до наших днів? Назвіть перших руських іконописців.

27. Визначте, про яку пам'ятку архітектури йдеться:

- Цей храм має складну пірамідальну будову. Увінчують його тринадцять бань. Основний об'єм собору з трьох боків оточують два ряди галерей. Із заходу між зовнішніми галереями споруджено дві круглі вежі, в яких знаходилися сходи, що вели на хори.

Тема рефератів

1. Світоглядні основи і семантика храму Софія Київська.

2. Феномен давньоруської ікони.

3. Книжкова справа і освіта в Київській Русі.

4. Декоративно-прикладне мистецтво Київської Русі.

5. Музичне мистецтво Київської Русі.

6. Билинний цикл: основні теми і герої.

7. Особливості давньоруської архітектури.

8. Основні жанри образотворчого мистецтва Київської Русі.

9. Ювелірне мистецтво древніх русичів.

10. Києво-Печерська Лавра та її роль у розвитку культури Київської Русі.

11. Мозаїки і фрески Софії Київської та Михайлівського золотоверхого собору.

12. Київська Русь як якісно новий етап у розвитку слов'янської культури.

13. Літописання та література Київської Русі.

14. Розвиток науки періоду Київської Русі.

15. Літописання Київської Русі.
16. Ювелірне мистецтво київських майстрів.
17. Жанри літературних робіт періоду Київської Русі.
18. Музичне мистецтво XI-XIII століть.
19. Особливості розвитку фрескового живопису на Русі.

ТЕМА 3. УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО XIV – І ПОЛОВИНИ XVII СТОЛІТТЯ

На території Галицько-Волинського князівства сформувалась самобутня культура, яка не лише успадкувала традиції Київської Русі, але й увібрала чимало культурних надбань західних країн. Своїми витокami мистецтво Галицько-Волинського князівства пов'язане зі спільною для всіх давньоруських князівств скарбницею художньої культури — мистецтвом Київської землі. Але завдяки своєму географічному положенню й зв'язкам із західноєвропейськими державами Галицько-Волинське князівство привнесло в свою культуру елементи романського, а згодом і готичного стилів. Романські традиції накладаються на візантійсько-київські як в архітектурі, так і в живописі.

В XIV – першій половині XVII ст. архітектура значною мірою продовжувала традиції попередньої епохи. Разом із тим, наприклад, в оборонній архітектурі запроваджуються нові елементи, зумовлені змінами у тактиці ведення війни, розвитком військової техніки. У XIV – XV ст. виникають замки, цілком побудовані з каменю або цегли, підсилені мурованими вежами, бійницями (у Луцьку, Кременці, Хотині, Олеську). Особливо багато таких замків на Поділлі. Серед них цікаві: трикутний замок у Зінькові на Поділлі і церква-замок у Сутківцях, в якій поєднується церковна та оборонна будівлі. Такого ж типу церквами були Петропавлівська на Поділлі, церква в Рогатині.

В цей час в архітектурі України поширився готичний стиль (архітектурний стиль, що розвинувся спочатку (в XII ст.) в Північно-Західній Франції і в пізньому середньовіччі поширився по всій Західній Європі; готичний стиль характеризується стрілчастими аркадами (ряд однакових арок), великою кількістю кам'яної різьби і скульптурних прикрас, кольоровими вікнами (вітражами), а також переважанням вертикальних форм). Найбільшими будівлями готичного стилю були величні католицькі кафедри у Львові, Перемишлі та ряд костьолів в інших містах. Характерним в поширенні готичного стилю було те, що латинські костьоли сліпо наслідували зразки цього стилю, а в православних церквах помітне пристосування готики до власних традицій. Найкращою пам'яткою готичної доби залишилася у Львові Вірменська церква.

По містах та панських маєтках будували замки за західноєвропейським зразком: вони були оточені ровом із звідним

мостом, валами, мали грубі мури, вежі, бійниці. Від цих замків збереглися лише руїни в Луцьку, Меджибожі, Зінькові, Острозі тощо.

Часи високого розквіту українська архітектура переживала в XVII ст. Вона зазнала впливу та виробила свої ознаки ренесансного будівництва (архітектурний стиль, який замінив готичний і сприйняв елементи греко-римської архітектури; в Італії в XIV ст., в інших країнах Зах. Європи в XV – XVI ст.). В архітектурі перевагу почали надавати світському будівництву.

Появу рис ренесансного стилю в українській архітектурі відносять до середини XVI ст. Визначна роль у становленні і подальшому розвитку ренесансного зодчества в українському мистецтві належить групі львівських пам'яток: Успенській церкві, Каплиці трьох святителів, вежі Корнякта.

Зразком архітектурного мистецтва XVII ст. вважається Львів. У Львові центральна частина міста – середмістя повністю формувалася протягом другої половини XVI – початку XVII ст. Збережена частина – це ренесансний Львів. Його появі сприяла страшна пожежа 1527 р., після якої вирішено будувати місто з каменю і цегли. Так, для нових будинків, що зводилися на місці обгорілих споруд, стали в нагоді перші поверхи, або уцілілі фрагменти, готичні за своєю структурою, як на площі Ринку, де згруппувалися найкращі будинки житлової архітектури, в яких жила міська еліта.

На фасадах відбилися основні ознаки ренесансного стилю. Львівські цехові будівничі, запозичуючи італійські мотиви, додавали їм значну переробку, дослівно не копіювали. Крім орнаменту, в образотворчу канву фасадів включалися також зображення символічно-міфологічного змісту, пов'язані з давніми звичаями, у вигляді рельєфних символів-знаків: дельфіни, лев'ячі маски, сирени, постаті патронів і покровителів.

Найвищим досягненням Ренесансу у Львові є будинок (палаццо) Корнякта. Це був новий тип будинку – палаццо (архітекторами палаццо Корнякта були Петро Барбона та Павло Римлянин).

Взагалі зовнішній вигляд світської споруди, підкреслений декоративним фасадом, втілював нові ідеали краси.

Скульптурний портрет активно розвинувся, зокрема, в надгробному зображенні. Його призначеннями були храми, або спеціальні каплиці-мавзолеї, а замовниками – вища магнати, світська і духовна та особливо середня шляхта. В українських землях такий спосіб увічнення з'явився із запізненням, але й тут цей спосіб проявився нерівномірно: активно в Галичині, зрідка – на Волині і лише один надгробник – Константина Острозького – в Києві.

Багато залишилося від XV ст. пам'яток дерево-різьби; обрамлення ікон, іконостаси (львівські іконостаси П'ятницької та Успенської церков, рогатинський – церкви св. Духа та ін.). Мотивами дерев'яного різьбярства виступали виткі і квітучі рослини, вінці з лаврових листків, грона плодів, вазони квітів та нитки перлів, плетінка, розетки. Популярним був мотив виноградної лози. Ним оздоблювали портали храмів і ще з більшою щедрістю прорізи вікон та портали парадних кімнат у будинках багатих міщан Львова й Кам'янця-Подільського. Повного розквіту цей мотив зазнав в оздобленні іконостасів, де посідав відповідне місце як символ і як декоративний елемент. Високий розквіт мистецтва різьби характерний не тільки для західних міст України: різьблені іконостаси були на Київщині, Поділлі, Наддніпрянщині.

Досить високого рівня в Україні XV–XVI ст. досяг розвиток живопису, особливо церковного. Художників з українських земель запрошували у Польщу і доручали майстрам розписувати найголовніші собори ще за часів Казимира Великого та Ягайла, і їхня праця високо цінувалася.

Фрески з кінця XIV ст. збереглися у вірменській кафедрі у Львові. Досить цікаві фрески в замковій капелі св. Трійці в Люблині, виконані маляром Андрієм. В них дано увесь цикл розписів Нового Заповіту.

Поступово станкові види живопису (насамперед, ікона) стають конкурентами настінного живопису. В іконописі більш, ніж у монументальному живопису стали проявлятися імпульси реального життя і народні смаки. Серед пам'яток Галицько-Волинського іконопису особливе місце належить Волинській Богоматері (кінець XIII – початок XIV ст.). Основною темою ікон того часу була перемога добра над злом (Юрій Змієборець з с. Станіла поблизу Дрогобича XIV ст.).

Найпоширенішим типом ікони була «Богородиця-Одигітрія», нерідко в оточенні пророків. До кращих ікон типу Одигітрія XV ст. належить «Богородиця» з с. Красова на Львівщині. У ній традиційний тип зазнав глибокої творчої переробки сміливим введенням до образу Богородиці етнічних рис української жінки. Одяг дитини розмальований, мов покритий вишивкою.

Поряд з традиційним іконописом в українському живопису на рубежі XVI–XVII ст. формуються портретний та історичний жанри. Значно доповнило зміст живопису породжене новим часом графічне мистецтво. Бурхливий розвиток книговидавництва активізував мистецтво ілюстрації. У той час над художнім оформленням книги трудилась велика кількість граверів-художників, унаслідок чого

мистецтво гравюри досягло за порівняно короткий період високого професійного рівня.

План заняття:

1. Архітектура
2. Скульптура та різьблення по дереву
3. Живопис та графіка

Література:

1. Історія української культури / За загал. ред. І. Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – 656 с.
2. Кржавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво: навч. посіб.: У 3 ч. Ч.2. – Львів: Світ, 2004. – С. 184-228
3. Нельговський Ю. П. Українське мистецтво від найдавніших часів до початку ХХ ст. – К.: Радянська школа, 1976. – 136 с.
4. Овсійчук В.А. Українське мистецтво XIV – першої половини XVII ст. – К.: Мистецтво, 1985. – 175 с.
5. Основи художньої культури. Частина 2: Теорія та історія української художньої культури / За ред. В.О. Лозового та Л.В. Анучиної. – Х.: Основа, 1999. – 444 с.
6. Степовик Д.В. Скарби України. – К.: Веселка, 1990. – 192 с.
7. Тищенко О.Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII – XVIII ст.). – К.: Либідь, 1992. – 189 с.
8. Український живопис: Сто вибр. творів: Альбом / Авт.-упоряд. Ю. В. Беличко. – К.: Мистецтво, 1989. – 191 с.
9. Художня культура України: навч. посіб./ Л.М. Масол. – К.: Вища школа, 2006. – 239 с.
10. Шкаруба Л.М., Спанатій Л.С. Російсько-український словник художніх термінів. – К.: Каравела, 2004. – 320 с.

Основні терміни до теми:

Аркада – ряд однакових арок.

Гравюра – вид графічного мистецтва, друковане відтворення малюнку.

Деїсус, деїсіс – три ікони, які складають одне ціле: у центрі – Ісус Христос, праворуч від нього – Богоматір, зліва – Йоанн Хреститель. Деїсусний чин іконостаса – третій ряд ікон із Деїсусом у центрі.

Дереворит – гравюра на дереві.

Іконостас – особлива перегородка, що закриває вівтарну частину храму і складається з кількох рядів ікон. Класичний І.

включає Царські врата, місцевий чин, святковий, деісусний, пророчий, праотецький чини.

Одигітрія – ікона Богоматері з немовлям (Ісусом Христом), яка зображується сидючи або стоячи.

Палаццо – палац, особняк в Італії XV – XVIII ст. із величним фасадом, що виходить на вулицю, а також із внутрішнім двором.

Позем – у нижній частині ікони – умовне зображення землі в один або два тони, зазвичай зелених, рідко – коричневих.

Ротонда – центрична, кругла в плані споруда, зазвичай увінчана куполом.

Ряд, чин – в іконостасі – декілька ікон однієї тематичної групи.

Тестові завдання

1. До пам'яток оборонної архітектури можна віднести:

- a) Собор Святого Юра у Львові;
- b) Церкву-замок у Сутківцях;
- c) Покровський собор у Харкові;
- d) Маріїнський палац у Києві.

2. У якому місті Галицько-Волинської держави було зведено замок Любарта (XIV ст.):

- a) Луцьку;
- b) Галичі;
- c) Холмі;
- d) Львові.

3. Найвищим досягненням ренесансу у Львові є:

- a) Вірменська церква;
- b) Собор Святого Юра;
- c) Палаццо Корнякта.

4. Основоположником українського граверства вважається:

- a) Й.Пінзель;
- b) О.Тарасевич;
- c) І.Федоров;
- d) К.Корнякт.

5. Назвіть види архітектури часів Галицько-Волинського князівства, що переважали серед інших за функціональним призначенням:

- a) палацова та цивільна;
- b) фортифікаційна та культова;
- c) фортифікаційна та палацова;
- d) культова та цивільна.

6. Які види монументального живопису були поширені у часи Галицько-Волинського князівства:

- a) фреска та мозаїка;
- b) фреска та іконопис;
- c) мозаїка та іконопис;
- d) книжкова мініатюра та мозаїка.

7. У якому іконописному образі найяскравіше за часів Галицько-Волинського князівства знайшли своє вираження ідеї визволення українського народу із золотоординського ярма:

- a) Богоматері-Оранти;
- b) Богоматері-Одигітрії;
- c) Миколи-Чудотворця;
- d) Юрія Зміборця.

8. Техніками якого виду художнього ремесла є зернь, скань, чернь:

- a) ювелірного;
- b) гончарного;
- c) ковальського;
- d) склоробного.

9. Назвіть ім'я видатного скульптора галицько-волинської доби:

- a) Тимофій;
- b) Алпій;
- c) Авдій;
- d) Митуса.

10. До зразків українського різьбярства ренесансного стилю належить:

- a) іконостас Покровського собору в Харкові;
- b) львівські іконостаси П'ятницької та Успенської церков;
- c) іконостас Андріївської церкви в Києві.

11. Першою друкованою українською книгою є:

- a) «Пересопницьке євангеліє»;
- b) «Буквар»;
- c) «Апостол»;
- d) «Псалтир».

12. Ренесансний стиль притаманний спорудам:

- a) вежа Корнякта та Успенська церква у Львові;
- b) Андріївська церква та Видубицький монастир у Києві;
- c) Михайлівський золотоверхий монастир у Києві, Острозький замок.

13. Українські думи виникли в:

- a) XIV ст.;
- b) XV ст.;

- c) XVI ст.;
- d) XVII ст.

14. Архітекторами якої споруди були Петро Барбона та Павло

Римлянин:

- a) Михайлівський золотоверхий монастир у Києві;
- b) Маріїнський палац у Києві;
- c) палаццо Корнякта у Львові.

15. Однією з найкращих пам'яток готичної доби в українській архітектурі є:

- a) Вірменська церква у Львові;
- b) дзвіниця Успенського собору у Харкові;
- c) Андріївська церква у Києві.

16. Хто був першим книгодрукарем в Україні?

- a) Ф.Скорина;
- b) І.Федоров;
- c) П.Мстиславець.

Питання для самоконтролю

1. Соціально-політична та культурна ситуація в Галичині та на Волині у XII – XIII ст.

2. Розвиток освіти та книжкової справи. Особливості розвитку перекладної та оригінальної літератури.

3. Розвиток архітектури, живопису, художніх ремесел, музики.

4. Роль Галицько-Волинської Русі у збереженні та розвитку української культури

5. Коли утворилось об'єднане Галицько-Волинське князівство?

6. Назвіть пам'ятки Галицько-Волинського іконопису.

7. Які особливості церковного живопису України XV – XVI ст.?

8. Назвіть особливості оборонної архітектури XIV – XV ст.

9. Назвіть основні пам'ятки готичної доби в українській архітектурі.

10. Які нові жанри формуються в українському живописі на рубежі XVI – XVII ст.?

11. Яку роль у розвитку архітектурного мистецтва XVI - першої половини XVII ст. відігравав Львів? Назвіть найвизначніші пам'ятки.

12. За часів якого князя у Галичі було відкрито велику бібліотеку?

13. Охарактеризуйте нові тенденції розвитку освіти в XIII – першій половині XIV ст.

14. Назвіть ім'я видатного скульптора галицько-волинської доби.

15. Які види монументального живопису були поширені у часи Галицько-Волинського князівства?

16. Які мистецькі стилі панували в архітектурі та живописі Галицько-Волинського князівства (XII – XIII ст.)?

17. Назвіть найважливіші осередки (міста) духовної культури Галицько-Волинської Русі.

18. Поясніть значення Галицько-Волинської Русі у збереженні та розвитку української культури.

19. Данило Галицький і його діяльність в культурній сфері.

20. Визначте риси архітектури Галицько-Волинського князівства.

21. Чому фресковий живопис кінці XIII в. поступово витісняється з оформлення храмів іконами?

22. Розвиток освіти в Україні литовсько-польського періоду.

23. Острозький культурно-освітній центр і його вплив на розвиток української культури.

24. Братські школи та їх роль в розвитку і затвердження української культури.

25. Охарактеризуйте розвиток ренесансно-гуманістичних ідей в Україні. Як саме проявилися реформаторські ідеї на теренах України?

26. Коли з'явилися перші кириличні книги в Україні? Охарактеризуйте внесок Ш. Фіоля, Ф. Скорини, І. Федорова у розвиток книгодрукування в Україні.

27. Розкрийте значення Острозької Біблії. Де й коли вона була надрукована?

28. Які західноєвропейські стилі позначилися на архітектурі України XIV – XVI ст.

29. Визначте, про яку пам'ятку іконопису йдеться:

- Гострим силуетом на тьмяному вохристому тлі вимальовується незвичний для даного сюжету чорний, як ніч, кінь, що скаче по темно-зеленому, майже чорному, позему. Обличчя воїна похмуре, нерухоме, в його поставі, в порухові рук відчувається невмоливість, упевненість у боротьбі зі злом, яке у вигляді змія звивається під копитами коня.

Тема рефератів

1. Роль Данила Галицького в культурному піднесенні князівства.

2. Галицько-Волинський літопис.

3. Синтез в культурі Галицько-Волинської доби слов'янської спадщини і культурних зв'язків з Візантією, Західною і Центральною Європою та країнами Сходу.

4. Літописання в Галицько-Волинському князівстві.

5. Ювелірне мистецтво Галицьких і Волинських майстрів.

6. Особливості монументально-декоративного мистецтва в Галичині і Волині.

7. П. Могила в духовній історії та культурі України.
8. Українська архітектура XIV - першої половини XVII століття.
9. Образотворче мистецтво в Україні XIV - першої половини XVII століття: іконопис, портрет.
10. Полемічна література в Україні XIV - першої половини XVII століття.
11. Усна народна творчість: історичні думи та пісні.
12. Києво-Могилянська академія та її вплив на розвиток української культури.
13. Українські гуманісти XV - XVI століть.
14. Культурні зв'язки України з державами Центральної та Західної Європи
15. Острозька школа в освітній системі України епохи ренесансу.
16. Культурологічна діяльність братств.
17. Роль Івана Федорова у становленні книгодрукування в Україні.
18. Особливості прояву ренесансних ідей в українській культурі XV – XVI ст.
19. Іконопис як втілення естетичного світогляду українців доби ренесансу.

ТЕМА 4. УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА ЕПОХИ БАРОКО ТА ПРОСВІТНИЦТВА (II половина XVII – XVIII ст.)

Українська культура у зазначений період розвивалася в суперечливих умовах. Ліквідація в результаті Визвольної війни польсько-шляхетського режиму і формування української національної козацької держави у цілому сприяли розвитку української культури. Але постійні війни протягом 60 років призводили до масового знищення культурних цінностей, загибелі носіїв і потенційних діячів культури, гальмували культурні процеси. Вади козацької виборчої системи, козацьких методів урядування й амбітність отаманів у боротьбі за булаву зробили молоду українську державу надзвичайно уразливою для агресивних зовнішніх впливів, які стимулювали загострення внутрішніх конфліктів. Різні частини України з другої половини XVII ст. опинились у різних соціально-політичних умовах, що суттєво впливало на стан і розвиток культури.

Художня культура цієї доби увійшла в історію під назвою бароко (від італ. химерний) – художній стиль в європейському мистецтві, що характеризується декоративною пишністю, динамічними складними формами, живописністю, контрастами світла й тіні. Стиль бароко прийшов на зміну стилю Відродження (Ренесанс) наприкінці 16 ст. і розвивався до середини 18 ст. Українське бароко за своїми формами можна поділити на так зване «високе», «середнє» та «низьке». Високе бароко створювалося та розповсюджувалося представниками аристократії й духовенства. Середнє і низьке – міщанством, козацтвом, селянством.

В руслі загальних художніх процесів розвивалась у другій половині XVII–XVIII ст. й архітектура, її ознакою було те, що в Східній Україні архітектурне мистецтво творилось співпрацею українських та російських будівничих, а в Західній Україні – українськими, білорусько-литовськими та західноєвропейськими архітекторами, їх діяльність була спрямована на спорудження храмів, монастирських ансамблів, гетьманських, полкових, сотенних канцелярій, ратуш, шкіл, ринків, господарських та виробничих будинків. Розвивалось муроване монументальне будівництво й дерев'яна архітектура. Монументальне муроване будівництво пов'язане з храмовим зодчеством, в той же час більшість житлових та господарських будівель, особливо у XVII ст. споруджувались із дерева, хоча в монастирях та старшинських оселях зводились муровані будинки.

Фундаторами багатьох будов були видатні політичні та суспільні діячі того часу. Завдяки їх клопотам, фінансуванню було зведено багато споруд: так, за добу Петра Могили, наприклад, відбудовано Софійський, Успенський собори, розбудовано колегіум (Києво-Могилянська академія).

Перемога у народно-визвольній війні 1648 р дала змогу розгорнути будівництво у ряді міст. Саме тоді звели храми в Переяславі, Чигирині. Церква св. Іллі в Суботові стає першим зразком архітектури українського бароко.

Ще яскравіше розквітає архітектурна творчість в епоху гетьманства Івана Мазепи. За 32 роки гетьманування Івана Мазепи було споруджено більше 50 величних комплексів і значних об'єктів культового і світського призначення. В їх числі – найвидатніші пам'ятки українського бароко. Слід згадати, що цей напрям архітектури давно вже мав усталену назву – Мазепинське бароко. До видатних пам'яток того часу належать перебудована Кирилівська церква у Києві, що зберегла свій давньокнязівський інтер'єр і набула нового екстер'єру у формах українського бароко. Це і Покровський собор у Харкові (1689), Святодухівський у Ромнах (1689), Хрестовоздвиженський у Полтаві (1696 – 1709). Найважливішими з будов того часу були первісний кам'яний будинок Києво-Могилянської академії на Подолі, а також споруда Чернігівського колегіуму і, нарешті, розбудова тодішньої столиці Гетьманщини – міста Батурина з його палацами й урядовими будинками. За проектами італійського зодчого Растреллі збудовано у Києві Андріївську церкву та Маріїнський палац.

На західноукраїнських землях архітектура цього періоду розвивається за інших умов. Тут переважали художні традиції, пов'язані з католицькою культурою. Найбільша кількість пам'яток барокової архітектури західноєвропейського зразка збереглася у Львові. Серед кращих споруд – Домініканський костел, собор Святого Юра. Собор Святого Юра побудовано в помпезному, репрезентативному стилі пізнього бароко.

У другій половині XVII ст. виняткової краси в Україні досягло різьблення по дереву. Стиль бароко з його пишними орнаментами вимагав великої досконалості майстрів. Вікна, двері храмів та житлових будинків прикрашалися складними орнаментами з каменю та глини.

Разом з різьбленням, живописом створювала єдине образне і естетичне середовище й скульптура (вона існувала як скульптура статуарна, монументально-декоративна), ліплення, металопластика. Синтез цих різновидів мистецтва досяг у кращих творах органічної

єдності і високого гармонійного вираження. Видатним скульптором того часу був Й.Пінзель. Його статуї прикрашають собор Святого Юра у Львові.

Живопис цього часу зберігає церковний характер, але виявляє тенденцію до органічного поєднання давніх традицій та надбань із західноєвропейськими стильовими впливами. Водночас діє тенденція російського культурного впливу на східну Україну та українського культурного впливу на південні райони Росії. Наприкінці XVII ст. шириться новий стиль церковного розпису: священні події подаються на тлі детально розробленого краєвиду, з тваринами, птахами (зразок цього стилю – розпис Троїцької церкви в Києво-Печерській лаврі). Постаті Ісуса Христа, Богоматері, святих набувають характерних для українського мистецтва рис.

З середини XVII ст. художники починають підписувати свої твори. Це, зокрема, стосується майстрів з Львівщини (Ілля Бродлакович «Архістратиг Михаїл»). На іконах часто відображають постаті гетьманів, старшин (наприклад, ікона „Розп'яття з портретом Лубенського полковника Леонтія Свічки”). На одній з ікон Покрови є портрет Хмельницького. Ці твори зберігають індивідуальні риси портретного малярства і всі деталі українського краєвиду та одягу. Особливо цікаві ікони такого типу в Сорочинцях, на Полтавщині (Василь Реклинський «Св. Уляна»).

В українському живописі зміцнюється світський напрям. В церковному живописі посилюються реалістичні тенденції у трактуванні форм, чіткіше виявляється індивідуальність майстрів, активно використовуються народні мотиви. Формується тенденція до створення земних реальних образів. Іконописні композиції помітно відхилились від традиційних візантійських канонів. В іконах можна помітити, що образи стають людьми, пов'язаними з реальним земним життям та його проблемами, їх вирізняли колористичні та світлові ефекти, поява об'ємності, перспективності, для них характерні барвистість і мальовничість («Св. Великомучениці Варвара і Катерина»).

Подібні процеси тривали і в народному малярстві. Улюбленим образом народного живопису козацької і доби став образ козака-бандуриста (козака Мамає) — захисника батьківщини. Його можна було побачити повсюди: в селянській хаті, на скрині тощо. Народне малярство втілено в розписах дерев'яних храмів Галичини, Буковини, Закарпаття.

Друга половина XVII—XVIII ст. — час розвитку станкового живопису, головним різновидом якого залишався іконопис. Тоді в самостійні жанри поступово почали виділятися світські портрети, історична й

побутова картина. Провідним жанром світського живопису був парадний портрет. Серед портретистів були видатні майстри. Еліта українського суспільства: митрополити, гетьмани, полковники та їхні дружини, визначні міщани мали свої портрети. Портрети цікаві з різних поглядів: багато з них мають психологічні риси й допомагають уявити особу, портрет якої подається, цікаві портрети із побутового погляду, на них — одяг, зброя тощо. До визначних творів цього жанру належать портрети отамана Війська Донського Данила Єфремова, переяславського полковника Семена Сулими та його дружини, портрет «знатного військового товариша» Василя Гамалії.

Поступово художники розширювали тематику своїх робіт, переходили до мистецького втілення людської особистості. Вже в XVIII ст. портретний живопис характеризувався реалістичними тенденціями, поглибленням психологізму, широким використанням засобів образотворчого фольклору. Видатні пам'ятки живопису залишили такі відомі майстри України як Д. Левицький, В. Боровиковський, А. Лосенко та інші. Ці тенденції проявилися в портреті полковника Павла Руденка.

Схожий з цим відбувався процес і у графіці, насамперед у книжковій. З другої половини XVII ст. провідною графічною технікою стає гравюра на міді. Українська гравюра поступово позбувається площинності. Це почалося з ілюстративного циклу із сорока сюжетів до видання Печерського патерика 1702 р. Леонтія Тарасевича.

Світські сюжети поступово утверджувалися у книжковій ілюстрації. Поряд з нею розвивалася станкова графіка, продукувалися народні картини історичних, батальних, побутових сюжетів, розповсюджувалися гравіровані портрети. Ще одним явищем у гравюрі були гравюри-тези, які присвячувались публічним диспутам у школах.

План заняття:

1. Сіль бароко в Україні
2. Архітектура
3. Скульптура та різьблення по дереву
4. Живопис та графіка

Література:

1. Білецький П.О. Українське мистецтво другої половини XVII – XVIII ст. – К.: Мистецтво, 1981. – 160 с.

2. Історія української культури / За загал. ред. І. Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – 656 с.
3. Крвавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво: навч. посіб.: У 3 ч. Ч.2. – Львів: Світ, 2005. – С. 61-100
4. Макаров А.М. Світло українського бароко.– К.: Мистецтво, 1994. – 287 с.
5. Нельговський Ю. П. Українське мистецтво від найдавніших часів до початку ХХ ст. – К.: Радянська школа, 1976. – 136 с.
6. Степовик Д.В. Скарби України. – К.: Веселка, 1990. – 192 с.
7. Тищенко О.Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (ХІІІ – ХVІІІ ст.). – К.: Либідь, 1992. – 189 с.
8. Український живопис: Сто вибр. творів: Альбом / Авт.-упоряд. Ю. В. Беличко. – К.: Мистецтво, 1989. – 191 с.
9. Художня культура України: навч. посіб./ Л.М. Масол. – К.: Вища школа, 2006. – 239 с.
10. Шкаруба Л.М., Спанатій Л.С. Російсько-український словник художніх термінів. – К.: Каравела, 2004. – 320 с.

Основні терміни до теми:

Майоліка – вироби із кольорової глини, покриті поливою та малюнками.

Мідьорит – гравюра на міді.

Парсуна – умовна назва творів портретного жанру ХVІІ – ХVІІІ ст. Спочатку форма і техніка П. були тісно пов'язані з іконописом, потім зазнали впливу західноєвропейського живопису.

Теза – гравюра, виконана на окремому аркуші, з текстом богословського або філософського змісту.

Тестові завдання

1. Стиль бароко був поширений на українських землях у:

- a) ХV ст.;
- b) ХVІ ст.;
- c) II половині ХVІІ ст. ХVІІІст.

2. Який стиль мистецтва представляє Андріївська церква у Києві:

- a) бароко;
- b) рококо;
- c) класицизм;
- d) ампір?

3. Найвидатнішими майстрами української національної архітектурної школи епохи бароко були:

- a) П. Римлянин, А. Прихильний;
- b) А. Рабіш, Й. Щедель;
- c) Й. Гром, П. Римлянин;
- d) І. Григорович-Барський, С. Ковнір.

4. Видатні українські композитори XVIII ст., які тривалий час працювали і в Росії:

- a) Феофан Прокопович, Лазар Баранович;
- b) Симеон Полоцький, Інокентій Гізель;
- c) Максим Березовський, Дмитро Бортнянський;
- d) Артемій Ведель, Семен Климовський.

5. Яка споруда вперше в українській архітектурі побудована за принципами ордерної архітектури:

- a) головна дзвіниця Києво-Печерської лаври;
- b) дзвіниця київського Софійського собору;
- c) дзвіниця Троїцького собору в Чернігові.

6. За проектом якого архітектора побудована Андріївська церква у Києві:

- a) Б. Растреллі;
- b) І. Шеделя;
- c) С. Ковніра.

7. Представники іконописного українського бароко:

- a) Лазар Баранович;
- b) Іов Кондзелевич;
- c) Іван Руткович;
- d) Пилип Орлик.

8. Назва вирізаного на гладкій поверхні малюнку і його відбитку:

- a) гравюра;
- b) живопис;
- c) фреска.

9. Відомий представник архітектурного українського бароко:

- a) Лазар Баранович;
- b) Іван Григорович-Барський;
- c) Олекса Антропов.

10. Перша спеціальна музична школа в Гетьманщині діяла в:

- a) Чернігові;
- b) Глухові;
- c) Батурині.

11. Основними ознаками Бароко були:

- a) різке розмежування жанрів, симетричність, спокій;
- b) змішування жанрів, асиметричність, увага до деталей;
- c) асиметричність, надлишок емоцій, різке розмежування жанрів;

d) правило трьох єдностей, виникнення трагікомедії, емоційність.

12. Під час навчання в Болоньї основну конкуренцію В. Моцарту склав

українець:

- a) М. Лисенко;
- b) А. Ведель;
- c) М. Березовський;
- d) Д. Бортнянський.

13. Які з названих споруд побудовані в стилі бароко (2 правильні відповіді):

- a) Покровський собор у Харкові;
- b) Будинок з химерами у Києві;
- c) Маріїнський палац у Києві;
- d) Церкву-замок у Сутківцях.

14. Як називалася багатоголосна церковна музика барокового стилю?

- a) акапельний спів;
- b) партесний спів;
- c) григоріанський спів;
- d) хоровий спів.

15. Український скульптор, чиї творіння прикрашають собор св. Юра у Львові:

- a) С. Шалматов;
- b) С. Ковнір;
- c) І. Равич;
- d) І. Пінзель.

16. Який вид портрета характерний для епохи бароко:

- a) парадний портрет;
- b) романтичний портрет;
- c) психологічний портрет;

17. Прикладом барокової архітектури є:

- a) Володимирський собор;
- b) Андріївська церква;
- c) П'ятницька церква.

18. Хто з українських просвітителів запровадив ідею «сродної праці»:

- a) Г. Сковорода,
- b) С. Полоцький,
- c) С. Яворський.

19. Як називався український мандрівний ляльковий театр, що ставив п'єси, пов'язані із біблійним різдвяним сюжетом:

- a) містерія;

- b) вертеп;
- с) фарс.

20. Суспільно-політичні організації, утворені для того, щоб поширювати освіту серед українського народу XVI-XVII ст.:

- a) колегіуми;
- b) братства;
- с) початкові школи.

21. Як перекладається термін «бароко»:

- a) красивий;
- b) дивний;
- с) давній.

22. Теоретиком партесного жанру є:

- a) Олекса Лешковський;
- b) Клим Коновський;
- с) Микола Дилецький;
- d) Василь Пікулинський.

23. Назвіть ознаки стилю бароко (2 правильні відповіді):

- a) декоративність;
- b) динамічність;
- с) статичність;
- d) тяжіння до простоти декору.

24. Собор св. Юрія у Львові спроектував:

- a) Меретин;
- b) Берніні;
- с) Боррроміні;
- d) Растреллі.

25. Які соціальні інститути або класи доби XVII-XVIII ст. представляло «високе бароко»:

- a) аристократію й духовенство;
- b) козацтво;
- с) міщанство й селянство.

Питання для самоперевірки

1. Що характерне для стилю бароко? Чим українське бароко відрізняється від західноєвропейського?

2. Назвіть основні пам'ятки української архітектури другої половини XVII – XVIII ст.

3. У яких напрямках розвивався український живопис другої половини XVII – XVIII ст.?

4. Що таке „парадний портрет”? Назвіть відомі Вам твори цього жанру другої половини XVII – XVIII ст.

5. Яким був улюблений образ народного живопису козацької доби?
6. Що вирізняє мистецтво графіки другої половини XVII – XVIII ст.?
7. Історичні умови розвитку української культури у другій половині XVII – XVIII ст.
8. Розвиток освіти. Києво-Могилянська академія – перший вищий навчальний заклад України європейського типу.
9. Основні напрями розвитку і жанри української літератури. Театральне мистецтво.
10. Творчість Г.С.Сковороди – видатного українського філософа та літератора.
11. Українське барокове мистецтво: архітектура, скульптура, живопис, графіка, музика.
12. З'ясуйте світоглядно-естетичні засади бароко. Назвіть характерні риси українського бароко.
13. Які відомі науковці гуртувалися навколо Києво-Могилянської академії?
14. Охарактеризуйте особливості українського бароко в архітектурі. Назвіть місцеві й регіональні школи дерев'яного та мурованого зодчества.
15. З'ясуйте особливості стилю бароко в образотворчому мистецтві.
16. Назвіть характерні ознаки та представників української барокової літератури.
17. Охарактеризуйте розвиток музики та музичної освіти в період бароко в Україні.
18. У яких жанрах розвивається театральне мистецтво періоду бароко?
19. Визначте, про яку пам'ятку мистецтва йдеться:
 - Центр композиції займає постать Богоматері. Під захисним жестом її рук зображено духовних і світських осіб, які стоять навколішках, серед них російський цар і гетьман Богдан Хмельницький.
 - Козак задумливо дивиться на глядача, посмоктуючи люльку і граючи на бандурі. Його оточують традиційні атрибути: дуб із повішеною на ньому зброєю і гербом, кварта й келих, пістоль, козацька шапка, кінь, прив'язаний до списа, порохівниця, лук і стріли.

Тема рефератів

1. Особливості українського бароко.
2. Взаємозв'язок українського та західноєвропейського бароко.
3. Роль запорізького козацтва у розвитку українського мистецтва.

4. Декоративно-прикладне мистецтво другої половини XVII – XVIII ст. (художня обробка дерева та рогу, художній метал, кераміка, вироби зі скла, тканини, вишивання, інтер'єр).
5. Початок українського книгодрукування.
6. Розвиток української мови як важливий чинник поступу національної культури.
7. Народна дерев'яна архітектура України.
8. Портрет як один з провідних жанрів в українському образотворчому мистецтві.
9. Особливості стилю бароко в Лівобережній Україні.
10. Бароко в архітектурі Львова.
11. Особливості українського національного костюма.
12. Графічна народна картинка в Україні.
13. Українське бароко як результат переосмислення національних естетичних цінностей.
14. Літературні традиції українського бароко.
15. Український епос XVII – XVIII ст.
16. Гуманістичний характер творчості Г. Сковороди.
17. Особливості прояву бароко в культовій архітектурі України.
18. Барокові мотиви в музичному мистецтві.
19. Вертеп і вертепна драма в українській культурі.

ТЕМА 5. МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ XIX ст.

У другій половині XIX ст. відбулося територіальне роз'єднання українських земель, завершилося формування української нації, ускладнилася соціальна структура та політизувалося суспільне життя. Всі ці явища та процеси залишили помітний відбиток на розвитку культурної сфери. У кінці XIX – на початку XX ст. розгортається боротьба ідейних та художньо-естетичних течій. Поряд з реалізмом утверджується модернізм, який шукав нових засобів мистецького відображення світу. Набувало розвитку театральне мистецтво. Головними центрами театального життя в Україні в першій половині XIX ст. стали Харків і Полтава. Тут закладалися основи українського національного театру. У сфері науки позитивні зрушення йдуть по лінії концентрації інтелектуального потенціалу в наукових центрах і товариствах, координації досліджень, ефективного обміну інформацією, що дало можливість вченим, які працювали в Україні у багатьох галузях науки, досягти світового рівня.

Розвиток літератури характеризується різноманітністю художніх напрямів, індивідуальних стилів письменства, появою нових тем і проблематики, демократизацією та гуманізацією літературного процесу, ускладненням художніх форм, політизацією літературної творчості. В українському театрі цієї доби уживаються тенденції побутовізму, романтизму, сентименталізму, реалізму тощо. Формується школа режисури та акторської гри, виникають театральні аматорські колективи, з'являються високохудожні драматичні твори. У музиці та живописі стверджуються принципи реалізму та народності, а в архітектурі набуває поширення еkleктизм.

У цей час в архітектурі та образотворчому мистецтві утвердився новий художній напрям – класицизм, що ґрунтувався на традиціях мистецтва Давньої Греції.

Одночасно з класицизмом і на противагу йому наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. розвивалися такі художні напрями як сентименталізм і романтизм. Вони виявилися переважно в живописі та графіці, у портретному, пейзажному та побутовому жанрах. Сентименталізм і романтизм мають багато спільного: інтерес до внутрішнього світу людини, її почуттів. Романтизму властиві ще й певна героїка, прагнення до свободи.

Українська архітектура першої половини XIX ст. мала ряд характерних особливостей. Тут не спостерігається послідовність у

зміні стилів. Такого, як це було в країнах Західної Європи, коли романтизм прийшов на зміну класицизму, в українському художньому житті немає. Провідна тенденція українського мистецтва – це синхронне виявлення різночасових стилів: класицизму і романтизму.

До скарбів світової культури належать найкращі набутки класицистичної української архітектури: район вулиці Володимирської в Києві, дзвіниця Успенського собору у Харкові, цілком новий міський центр – Круглий майдан у Полтаві, палац Розумовського в Батурині, а також чудові зразки церковної архітектури – Преображенський собор в Новгороді-Сіверському, дзвіниця церкви Воскресіння Хрестового в Чернігові, Стара біржа та Потьмкінські сходи в Одесі, головний корпус університету в Києві та багато інших.

В Україні були створені й зразки класицистичного садово-паркового мистецтва. Найоригінальніші – Софіївка в Умані, Олександрія в Білій Церкві, Тростянець на Чернігівщині та ін., Михайлівський, Неми-рівський парки на Поділлі, Корсунський та Яготинський на Київщині, Нікітський ботанічний сад у Криму, Краснокутський дендропарк на Харківщині. Ці парки – наслідок розквіту у той час в Україні садово-паркового будівництва, в якому синтезувалися кращі знахідки і здобутки в галузі архітектури, скульптури, декоративного мистецтва, дендрології й окультуреного ландшафту. Наприкінці XVIII і в першій половині XIX ст. утверджується англійський (пейзажний) та французький (регулярний) типи парків, де найкращі місця природного пейзажу залишалися без змін, а інші були перетворені творчою уявою й працею людини.

У другій половині XIX ст. класицизм утратив домінуюче значення в мистецтві. Архітектори шукали натхнення в художніх стилях минулих епох: візантійському, готичному, ренесансі, бароко. Так у зовнішньому оздобленні споруд з'явилася еkleктика, тобто змішування ознак різних стилів.

Характерні приклади архітектури еkleктики – це творчість академіка архітектури В. Ніколаєва (будинок колишнього Купецького зібрання, нині Київська державна філармонія), твори харківського академіка архітектури О. Бекетова (будинок колишнього комерційного училища – нині бібліотеки ім. В. Короленка, юридичної академії та колишнього Земельного банку). Прийоми візантійської архітектури були застосовані у спорудженні Володимирського собору в Києві. Розписи інтер'єрів виконували видатні художники М.Врубель, В.Васнецов, М.Нестеров. У дусі еkleктики побудовані також оперні театри у Львові та Одесі.

У XIX ст. почав розвиватися новий український романтичний портрет. Відміна його від іконопису і від парсунної портретної традиції минулого полягала в тому, що наголос в ньому ставиться на відображенні духовного світу людини, на цінності громадянських, приватних, інтимних аспектів. Художники звертались до зображення представників різних верств суспільства, зосередили свою увагу на етичних, моральних та емоційних проблемах, зв'язаних з правом людини на свободу й шануванням її гідності. В портретах українських художників цього часу (Т. Шевченка, Г. Васька, В. Штернберга) відбилася різноманітна гама емоційних трактувань – від героїчного, мужнього до ліричного, сентиментального.

Видатним представником українського портретного живопису був В. Тропінін, який створив узагальнений образ представника українського народу («Українець»). Одним з шедеврів портретного мистецтва фахівці вважають його роботу «Дівчина з Поділля», в якій проявився талант Тропініна – малювальника, колориста та тонкого психолога. Традиції В. Тропініна продовжили Т. Шевченко, І. Сошенко, інші художники.

В живописі XIX ст. поширилися історичний, побутовий жанри та жанр пейзажу, що тільки в той час набув самостійне значення.

Одним із засновників нової української школи пейзажного та побутового живопису був В. Штернберг, в якого вперше в українському живопису зображено людину на тлі реальної природи: «Переправа через Дніпро під Києвом».

Т. Шевченко намагався відобразити психологічну глибину й індивідуальні особливості характеру людини. Вихований на традиціях класицизму Т. Шевченко одночасно належав і романтизму, і реалізму, про що свідчать картини, присвячені життю та побуту селян: «Циганка-ворожка», «Катерина», «Селянська родина», «На пасіці», офорти серії «Живописна Україна». Ним створено також багато жіночих портретів (Портрет Маєвської, Закревської, Кейкуатової), портретів відомих акторів (А.Олдріджа, М.Щепкіна), автопортретів.

Одним з найяскравіших художників побутового жанру є К. Трутовський («Одягають вінок», «Весільний викуп»).

Серед імен художників побутового жанру не можна не вказати ім'я М. Пимоненка, увага котрого була зосереджена на показі праці, побуту, звичаїв, взагалі життя селянства. Він чудово знав українське село, умів правдиво, виразно і поетично його змальовувати: «Святочне ворожіння», «Ярмарок», «Перед грозою» тощо.

Масштабною та багатогранною постаттю в образотворчому мистецтві є постать С. Васильківського, який залишив помітний слід в

українському пейзажному, жанровому та монументальному живописі, в жанрі портрету. Художник чутливо вловлював стан природи, відтворював повітряне середовище – «Бездоріжжя», «На греблі. Воли біля броду», «Козача левада» тощо. С. Васильківський виявився неперевершеним майстром відображення природи Слобожанщини, зокрема Харківщини.

Поряд з С. Васильківським працював ще один відомий живописець – М. Самокиш, в творчості якого провідне місце займала батальна тема. М. Самокиш був чудовим рисувальником, вмів передати експресію руху, єдність руху у розміщенні великих пластичних мас – «Після бою. Забутий», «Сутички на роз'їзді», «Трійка» та ін.

Майстрами пейзажу в той час були також П. Левченко («Водяний млин», «Біла хата. Путивль»), К. Костанді («Бузок»), В. Орловський («Відпочинок у степу»), С.Світославський («Вітряк», «Переправа через Дніпро»).

Значного розвитку в Україні досяг історичний жанр живопису, котрий на початку ХХ ст. став характерним явищем національної культури. Значно місце в цьому жанрі займають творчі здобутки І. Репіна, особливо його славнозвісна картина «Запорожці». Поряд з ним історична тема привертала до себе увагу і таких майстрів пензля, як О. Сластіон, Ф. Красицький, М. Самокиш та ін.

Творчість багатьох видатних майстрів українського живопису, зокрема, І.Репіна, К.Трутовського, М.Пимоненка, О.Мурашка, К. Костанді пов'язана з діяльністю товариства пересувних художніх виставок, котре було створено в той час в Росії. Передвижники – назва художнього об'єднання, що виникло у другій половині ХІХ ст. У 1863 р. 14 претендентів на золоту медаль, яка давала право на поїздку до Італії за кошти Академії, відмовилися від запропонованих тем для конкурсних картин та від участі в конкурсі.

У 1872 р. у Києві відкрилась перша пересувна виставка. Теми картин були пов'язані з побутом, історією та природою України.

На думку фахівців, українська тема не тільки знайшла широке відображення у творчості багатьох передвижників, а й сприяла посиленню романтичних тенденцій у деяких картинах І. Крамського, полотнах І. Репіна, що їх присвячено минулому України, та й пейзажних творах А. Куїнджі. Багато картин відомих російських художників В. Перова, О. Саврасова, Г. Мясоедова та ін. розкривають красу української природи, розповідають про життя українського народу. У мистецтві ХІХ ст. важливу роль відіграла скульптура. Приклад класицизму в скульптурі – пам'ятник князю Володимирі в Києві, встановлений на правому березі Дніпра скульптори В.Демут-Малиновський, П.Клодт). У другій половині ХІХ ст. розвиваються

реалістичні тенденції (кінний пам'ятник Б.Хмельницькому в Києві, скульптор М.Микешин). У станковій скульптурі поширився побутовий жанр. Його основоположник – Л.Позен («Скіф», «Запорожець у розвідці»).

План заняття:

1. Особливості мистецтва України XIX ст.
2. Архітектура
3. Скульптура
4. Живопис

Література:

1. Говдя П.І. Т.Г.Шевченко-художник. – К.: Мистецтво, 1955. – 42 с.
2. Жаборюк А.А. Мистецтво живопису і графіки на Україні у 1-й половині і середині XIX ст. – Київ-Одеса: Вища школа, 1983. – 208 с.
3. Історія української культури / За загал. ред. І. Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – 656 с.
4. Крвавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво: навч. посіб.: У 3 ч. Ч.2. – Львів: Світ, 2005. – С. 101-162
5. Лобановський Б.Б. Книга для читання з українського мистецтва. – К.: Рад. Школа, 1978. – 119 с.
6. Основи художньої культури. Частина 2: Теорія та історія української художньої культури / За ред. В.О. Лозового та Л.В. Анучиної. – Х.: Основа, 1999. – 444 с.
7. Степовик Д.В. Скарби України. – К.: Веселка, 1990. – 192 с.
8. Степовик Д.В. Українське мистецтво 1-ї пол. XIX ст. – К.: Мистецтво, 1981. – 160 с.
9. Український живопис: Сто вибр. творів: Альбом / Авт.-упоряд. Ю. В. Беличко. – К.: Мистецтво, 1989. – 191 с.
10. Художня культура України: навч. посіб./ Л.М. Масол. – К.: Вища школа, 2006. – 239 с.
11. Шкаруба Л.М., Спанатій Л.С. Російсько-український словник художніх термінів. – К.: Каравела, 2004. – 320 с.

Основні терміни до теми:

Антаблемент – верхня частина споруди, що спирається на колони. А. поділяється на архітрав, фриз і карниз.

Архітрав – у архітектурних ордерах – головна балка, нижня частина антаблемента, що лежить на капітелях колон.

Капітель – верхня частина колони, пілястри або стовпа, на яку спирається головна балка, що перекриває прогін між колонами (архітрав).

Карниз – горизонтальний виступ на стіні, що підтримує дах будинку та захищає стіну від води, що стікає з даху.

Ордер архітектурний – один із видів архітектурної композиції, що складається з вертикальних несучих частин-підпор у вигляді колон, стовпів або пілястрів і горизонтальних частин – антаблемента.

Офорт – 1) спосіб заглибленого гравірування, при якому лінії малюнка продряпуються різцем або голкою на смоляному покритті металевої гравюрної дошки, і потім піддаються травленню азотною кислотою; 2) відбиток з дошки, гравірованої таким способом.

Пілони – 1) споруди в формі зрізаної піраміди, які будувалися перед єгипетськими храмами по обидва боки порталу; 2) великі стовпи, що підтримують склепіння або розміщені по боках порталу будинку.

Пілястра, пілястр – плоский вертикальний виступ на поверхні стіни у вигляді частини вбудованого в неї прямокутного стовпа. Має ті ж частини, що й колона. Широко застосовується в ордерній архітектурі.

Портал – архітектурно виділений вхід у будинок.

Портик – частина будівлі, відкрита галерея, утворена з колон або арок, що підтримують перекрив перед входом будинку.

Фриз – 1) в архітектурних ордерах – середня горизонтальна частина антаблемента, що міститься між архітравом і карнизом; 2) суцільна смуга декоративних, скульптурних та інших зображень, що облямовують верхню частину стіни, підлогу приміщення тощо.

Фронтон – завершення фасаду будинку, портика, колонади, обмежене двома схилами даху по боках і карнизом біля основи.

Тестові завдання

1. Життя і творчість яких художників припадає на XIX ст.:

- a) Т.Яблонської;
- b) К.Трутовського;
- c) В.Тропініна;
- d) М.Глуценка.

2. Художнє об'єднання передвижників виникло:

- a) у першій половині XIX ст.;
- b) у другій половині XIX ст.;
- c) На початку XX ст.

3. Автор офортів серії «Живописна Україна»:

- a) М.Пимоненко;
- b) П.Левченко;

с) Т.Шевченко;

4. Позначте вищі навчальні заклади, які було відкрито в Україні у XIX ст. (2 правильні відповіді):

- а) Харківський університет;
- б) Києво-Могилянська академія;
- с) Київський університет;
- д) Львівський університет.

5. Харківський університет був відкритий у:

- а) 1798 р.;
- б) 1805 р.;
- с) 1816 р.
- д) 1818 р.

6. М. Лисенко є представником:

- а) живопису;
- б) архітектору;
- с) скульптури;
- д) музики (композитором).

7. Хто очолював рух передвижників у живописі:

- а) М. Ге;
- б) І. Репін;
- с) І. Крамської;
- д) І. Айвазовський.

8. Назвіть автора першої української національної опери «Запорожець за Дунаєм»:

- а) Павло Чубинський;
- б) Микола Лисенко;
- с) Семен Гулак-Артемівський.

9. Який архітектурний стиль домінував в Україні у першій половині XIX ст.:

- а) бароко;
- б) готика;
- с) ренесанс;
- д) класицизм;
- е) модернізм.

10. Представник класицизму в архітектурі:

- а) Растреллі;
- б) Беретті;
- с) Кричевський;
- д) Ковнір.

11. До архітекторів епохи класицизму в Україні належать:

- а) С. Ковнір, І. Зарудний;
- б) І. Григорович-Барський, А. Меленський;

- c) В. Беретті, А. Захаров;
- d) І. Зарудний, І. Григорович-Барський.

12. Основи критичного реалізму в українському мистецтві заклав своєю творчістю:

- a) А. Мокрицький;
- b) С. Васильківський;
- c) Т. Шевченко;
- d) І. Айвазовський.

13. За проектом якого архітектора було збудовано споруду Національного оперного театру в Києві:

- a) В. Беретті;
- b) В. Шретер;
- c) В. Городецький.

14. Хто вперше в українському живописі зобразив людину на тлі реальної природи?

- a) І. Рєпін;
- b) В. Штернберг;
- c) С. Васильківський.

15. Зміщення ознак різних стилів:

- a) еkleктика;
- b) стилізація;
- c) декоративізм.

16. Стиль, наголос в якому ставиться на відображенні духовного світу людини:

- a) бароко;
- b) готика;
- c) романтизм.

17. Який архітектурний стиль був домінуючим в Україні у другій половині XIX ст.:

- a) еkleктика;
- b) романтизм;
- c) ренесанс;
- d) класицизм.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте поняття «класицизм». Назвіть його прояви в українському мистецтві.

2. Коли і де виник український театр? З творчістю яких українських письменників пов'язане його становлення?

3. Охарактеризуйте вплив «Історії русів» на формування національної самосвідомості.

4. Коли були засновані університети в Києві та Харкові. З'ясуйте їх роль для розвитку освіти і науки в Україні.

5. Хто входив до складу «Руської трійці»? Охарактеризуйте діяльність «Руської трійці».

6. З'ясуйте просвітницьку та культурно-популяризаторську діяльність Кирило-Мефодіївського братства.

7. Коли і де почав виходити перший український суспільно-політичний, літературно-мистецький та науково-літературний журнал «Основа»?

8. Які пам'ятки класицистичної української архітектури Ви знаєте?

9. Назвіть основні ознаки сентименталізму та романтизму в образотворчому мистецтві.

10. Охарактеризуйте творчість художників портретного живопису першої половини XIX ст.

11. У яких видах і жанрах образотворчого мистецтва працював Т. Шевченко? Назвіть найвідоміші твори.

12. Що нового вніс у розвиток українського живопису В. Штернберг?

13. Охарактеризуйте діяльність архітекторів другої половини XIX ст. Назвіть характерні приклади архітектури еkleктики.

14. Назвіть видатних представників побутового жанру другої половини XIX ст. Які твори цих майстрів Ви знаєте?

15. Які художники другої половини XIX ст. працювали у історичному жанрі? Назвіть найвідоміші твори.

16. Які художники другої половини XIX ст. працювали у пейзажному жанрі? Назвіть відомі Вам твори.

17. Творчість яких українських художників пов'язана з діяльністю об'єднання передвижників?

18. Визначте, про який твір живопису йдеться та хто автор цього твору:

- Художник з великою майстерністю змалює українську дівчину: гарний овал молодого обличчя, проникливі карі очі, усміхнені губи. Твір вражає не лише своєю майстерністю, але насамперед тим теплим почуттям у ставленні до моделі, що загалом не властиве тогочасному мистецтву, в якому пануючою була естетика класицизму. Живописець відтворює типову подільську сорочку, корали на шиї, дівочий головний убір.

- Картина відображає епізод розставання селянської дівчини з офіцером, що спокусив її і покинув. Зміст драматичний, та художник з великим тактом розкриває цей драматизм, не переступаючи грань, за якою краса втрачає свою велич.

- Неповторність кожного образу цієї картини, багатоманітність відтінків характерів персонажів вражають глядача переконливою життєвою правдою. Вся група запорожців об'єднана не тільки чіткою композиційною побудовою, але й загальним емоційним змістом. Захоплено створюючи листа, козаки нестримно сміються.

- У центрі композиції – дівчинка, що зручно вместилися на великому пні. Вона вдягнена в яскраву спідницю і святкову сорочку з рясним намистом. Старша сестра прикрашає її голівку віночком з пишних квітів. За цим з цікавістю спостерігає хлопчик.

- Картина відтворює один з епізодів зимового циклу свят, в якому брали участь молоді дівчата. Зображені на картині дівчата ворожать на воску. Художник зосереджує увагу на їхніх гарних молодих обличчях, на яких веселим захватом і цікавістю світяться очі.

Тема рефератів

1. Архітектурні пам'ятки класицизму на території України.
2. Творчість Т.Г. Шевченка-художника.
3. Творчість В.Тропініна.
4. Український портретний живопис першої половини XIX ст.
5. Передвижники і Україна.
6. Творчість І.Рєпіна.
7. Творчість і педагогічна діяльність К.Костанді, М.Мурашка.
8. Творчість художників побутового жанру другої половини XIX ст.
9. Творчість художників пейзажного жанру другої половини XIX ст.
10. Творчість художників історичного жанру другої половини XIX ст.
11. Українське національне відродження та його результати.
12. Класицизм та романтизм в українській культурі XVIII – XIX ст.
13. Гурток І. Срезневського в Харкові та його діяльність.
14. Внесок М. Костомарова у вивчення та популяризацію української культури.
15. Кобзарство як феномен української культури.
16. Жанрові особливості українського театру XIX ст.
17. Особливості формування образу українського митця XIX ст.

ТЕМА 6. УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Поворотне значення в розвитку української культури мали Перша світова війна, Лютнева і Жовтнева революції, боротьба за українську державність 1917-1920 рр., створення СРСР, Друга світова війна, криза соціалізму і розпад радянської системи, отримання Україною незалежності. У радянський період, який зайняв більшу частину сторіччя, українська культура пройшла складний шлях, який поєднує досягнення і втрати, духовні злети і трагедії: національне піднесення 20-х років, трагедію у роки сталінської диктатури, хрущовську «відлигу», брежнєвський «застій», горбачовську перебудову. Внаслідок одержавлення всіх сторін життя суспільства, його бюрократизації, централізації влади провідну роль відіграла особа першого керівника комуністичної партії і, відповідно, всієї держави.

На початку ХХ ст. культура України, з одного боку, продовжувала розвивати народні, демократичні традиції ХІХ ст., а з іншого – йшов активний пошук нових форм, використання досягнень інших національних культур. Це конкретно виявилось у двох орієнтаціях: 1) збереження національно-культурних традицій (народницька теорія); 2) орієнтація на західноєвропейський процес в царині художньої культури («європеїзація», «космополітизм», «модернізм»). Традиційні тенденції в царині літератури – романтизм і неореалізм поєднувалися з розвитком футуризму, символізму. З'являється український кінематограф. В Україні продовжувався прогрес науки. В умовах піднесення національно-визвольного руху активізувалися історики, етнографи, філологи.

На зламі ХІХ–ХХ ст. Європа була охоплена новим стилем, що гостро протиставлений еkleктиці ХІХ ст. Він дістав назву «модерн» (від фр. новітній, сучасний).

Для архітектури та декоративно-вжиткового мистецтва модерна характерні деформація (підкреслена асиметрія, криволінійні форми вікон), химерні орнаменти з ломаних, розірваних і кривих ліній.

Архітектурні форми та орнаментальні мотиви запозичені з живої природи. В орнаменті переважають спрощені стилізацією живі форми або спокійні лінії овала, прямокутника та інших фігур. Орнамент завжди залишається лінійним і знаходиться у тісному зв'язку з площиною стіни.

Стилю характерні синтетичні рішення – поєднання архітектури, живопису, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва.

Найцікавішою спорудою в стилі модерн є будинок з химерами архітектора В.Городецького.

На початку ХХ ст. виникає суто український національний стиль (український модерн). Яскравий приклад – будинок Полтавського губернського земства, зведений за проектом Василя Кричевського. Тут використано елементи української народної архітектури й декоративно-ужиткового мистецтва. В оздобленні будинку брали участь художники О. Сластіон, С. Васильківський, М. Самокиш.

Живопис і графіка стилю модерн представлені творчістю таких художників як Михайло Жук, О. Новаківський («Автопортрет з дружиною», «Натюрморт»), Г. Нарбут.

Розвиток українського графічного мистецтва пов'язаний з іменем Георгія Івановича Нарбута. Це славетний графік, майстер мистецтва української книги, один з фундаторів Української академії мистецтва. Найвищим злетом його графічної майстерності була «Українська абетка». Спираючись на величезні традиції стародавнього українського мистецтва, Г. Нарбут зробив великий внесок для відродження національного стилю у книжковій графіці, створив характерні українські шрифти, самотутні зразки художнього оформлення книги та численні ілюстрації до української літератури.

Г. Нарбутом виконані проекти поштових марок, гербів, грошових знаків Української народної республіки, гральних українських карт, які навіяні українською історією, де, наприклад, королі – українські гетьмани. З його іменем пов'язаний весь подальший розвиток українського графічного дизайну.

До сих пір українські шрифти, які були створені після нього, більшість – на основі шрифтів Г.Нарбута.

У Г.Нарбута було багато однодумців та послідовників: М.Бойчук, І. Падалка, Ф. Кричевський, В. Єрмілов, О. Павленко та багато інших.

Новий напрямок в українському мистецтві – школа Михайла Бойчука. М. Бойчук – представник нової течії, з основи якої лежали конструктивні особливості візантійського та давньоруського живопису домонгольського періоду. Це явище дістало назву «бойчукізм».

Провідні бойчуківці – М. Бойчук, його брат Тимофій, дружина Софія Налепинська-Бойчук, Іван Падалка. Твори: «Біля яблуні», Т. Бойчука, «Фотограф на селі» І.Падалки.

У перші десятиріччя ХХ ст. з'явилась нова течія у мистецтві – авангард (від фр. передовий) – поняття, що охоплює найновіші явища у мистецтві. Авангардом прийнято вважати перші течії модернізму, які виникли упродовж перших 3-х десятиріч ХХ ст. Йому властиві розрив із традиційним досвідом творчості, постійний пошук нових художніх форм.

Він дав життя таким напрямам як експресіонізм, кубізм, футуризм, сюрреалізм та ін.

Поширився новий творчий метод – абстракціонізм, основна ознака якого – принципова відмова від зображення реальних предметів і явищ. Одним із перших представників абстракціонізму був К.Малевич – основоположник нового мистецького напрямку – супрематизму (від лат. найвищий). Для цього напрямку характерне поєднання найпростіших геометричних фігур різних кольорів і розмірів, що складають урівноважені асиметричні композиції, сповнені внутрішнього руху. Найвідоміший твір – «Чорний квадрат». Інші роботи: «Сінокіс», «Голова селянина», «Корова і скрипка», «Купальниці», «Супрематизм».

Ще однією течією першої чверті двадцятого століття був кубізм. Художники відображують реальні об'єкти, які нібито розплющені на площині полотна так, що різні грані того самого предмета можна спостерігати під різним кутом зору. Основоположниками кубізму в живописі були французькі художники П.Пікассо та Жорж Брак, у скульптурі – українець О. Архипенко. Важко чітко визначити періоди його творчості, бо майстер був у постійних мистецьких пошуках: то він зосереджував увагу на розв'язанні суто символічних та формальних проблем, використовуючи для цього різні за фактурою матеріали (дерево, метал, скло), то його займає проблема руху, порожній простір. Щодо останнього, то саме порожній простір пластики як активний діючий елемент загальної композиції, є творчим внеском Архипенка в мову пластики ХХ ст. Пластичні ідеї О. Архипенка мали історичний вплив на розвиток світового мистецтва: архітектури та дизайну. Майстер утворив машину – механічну картину, на якій змінюються форми – «архипентуру». «Архипентуру» було продемонстровано у 1929 р. в Нью-Йоркській галереї Андерсена, після переїзду митця до США.

Близьким до кубізму був футуризм (від лат. майбутнє) – один із провідних напрямів авангарду, започаткований Філіппо Марінетті. Футуристи прагнули передати ілюзію руху та швидкості. Для досягнення ефекту динамічності вони використовували різкі контури, поєднували зображення одного предмета в різних положеннях.

В Україні цей напрям знайшов розвиток у творчості О. Богомазова, О. Екстер, Д. Бурлюка. У поглядах на завдання мистецтва кубісти й футуристи мали багато спільного. Тому вони швидко об'єдналися, утворивши єдиний напрям – кубофутуризм.

В образотворчому мистецтві та архітектурі України 10-х початку 30-х років ХХ ст. важливе місце посідав конструктивізм (від лат. побудова). «Конструктивний» метод художнього мислення

і творчості розроблявся в 20-ті роки в праці таких видатних майстрів, як брати Весніни, М. Я. Гінзбург, А. К. Буров, Г. Орлов та ін.

Творчість цих митців розвивалася у загальному руслі архітектури функціоналізму, яка набула поширення у 20-30-ті роки майже по всьому світові і, насамперед, в Європі, Цей напрям у світовій архітектурі був пов'язаний, в першу чергу, зі збільшенням завдань, які постали перед архітектором в умовах бурхливого розвитку міст, промисловості, науково-технічного прогресу, і, як його наслідок, будівельної індустрії. У вітчизняних умовах 20-х років ці проблеми знайшли своє вирішення, перш за все, в галузі промислової архітектури. Значною подією в розвитку архітектури було спорудження Будинку державної промисловості, а потім і інших об'єктів нового центру у Харкові. Видатним представником конструктивізму, талановитим майстром композиції був В. Єрмілов.

У живописі продовжував також розвиватися реалістичний напрям. Серед найяскравіших представників можна назвати Олександра Мурашка, Івана Іжакевича, Фотія Красицького, Федора Кричевського, Івана Труша, Олену Кульчицьку.

Олександр Мурашко. На художника сильний вплив справило європейське, передусім, французьке мистецтво («У кав'ярні»). Після повернення на батьківщину його захопив пошук ефектного колориту, а також сюжети з народного життя («Селянська родина»).

Іван Іжакевич. Він працював у галузі станкового, монументально-декоративного та театрального мистецтва, однак найбільшого визнання здобув як ілюстратор книг і журналів. («Мама йде»).

Фотій Красицький. Працював у побутовому та історичному жанрах («Гість із Запоріжжя»).

Федір Кричевський. Розквіт творчості припадає на 20-ті роки. У цей період він створив найвизначніший твір – триптих «Життя» (права частина «Повернення»). Цікавий твір – «Автопортрет у білому кожусі».

Іван Труш. Майстра приваблювала природа Карпат, життя та звичаї їх мешканців. («Гуцулки біля церкви»).

Олена Кульчицька. Головною темою її творів була природа, а також життя західноукраїнського селянства («Діти на леваді»).

Один з найцікавіших українських скульпторів Іван Кавалерідзе. Першим значним твором став пам'ятник княгині Ользі у Києві. Плідними були 20-ті рр. Серед найкращих пам'ятників цього часу є монумент Г. С. Сковороді – українському філософу-мандрівнику, поету-гуманісту, зведений з нагоди 200-річчя з дня його народження, у Лохвиці, Артему в м. Артемівську та Слов'яногорську.

Визначними подіями в монументальному мистецтві України в 30-х роках було спорудження пам'ятників Т. Г. Шевченкові у Харкові

(1935), Києві (1939), й Каневі (1935) за проектом скульптора М. Манізера.

План заняття:

1. Особливості мистецтва України початку ХХ ст.
2. Архітектура
3. Скульптура
4. Живопис

Література:

1. Горбачов Д., Мельник В. Український авангард // Пам'ятки України. – 1991. – № 4. – С.22-29.
2. Історія української культури / За загал. ред. І. Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994. – 656 с.
3. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ ст.: У пошуках „великого стилю”. – К.: Либідь, 2005. – 280 с.
4. Лобановський Б.Б., Говдя П.І. Українське мистецтво 2-ї пол. ХІХ – поч. ХХ ст. – К.: Наукова думка, 1985. – 183 с.
5. Стебельський Б. Українське авангардне мистецтво: монументалізм Михайла Бойчука і школи „бойчукістів” // Образотворче мистецтво. – 2003. – №4. – С. 3-7.
6. Степовик Д.В. Скарби України. – К.: Веселка, 1990. – 192 с.
7. Українське мистецтво та архітектура кінця ХІХ – поч. ХХ ст. – К.: Наукова думка, 2000. – 238 с.
8. Український живопис: Сто вибр. творів: Альбом / Авт.-упоряд. Ю. В. Беличко. – К.: Мистецтво, 1989. – 191 с.
9. Художня культура України: навч. посіб./ Л.М. Масол. – К.: Вища школа, 2006. – 239 с.
10. Шкаруба Л.М., Спанатій Л.С. Російсько-український словник художніх термінів. – К.: Каравела, 2004. – 320 с.

Основні терміни до теми:

Еклектика – змішування ознак різних стилів.

Марина – твір пейзажного живопису із зображенням морського краєвиду.

Мариніст – художник, який спеціалізується на зображенні морських краєвидів.

Пленер – живопис на відкритому повітрі. Представники пленерного живопису ставили перед собою завдання відтворити на полотні природне освітлення і реальні відтінки кольорів.

Абстракціонізм – творчий метод, основна ознака якого – принципова відмова від зображення реальних предметів і явищ.

Авангард – поняття, що охоплює усі найновіші явища у мистецтві. Йому властиві розрив із традиційним досвідом творчості, постійний пошук нових художніх форм.

Тестові завдання

1. Які назви зайві в переліку напрямів українського авангарду:

- a) кубізм;
- b) футуризм;
- c) романтизм;
- d) конструктивізм;
- e) сентименталізм;
- f) супрематизм.

2. Виберіть серед названих художників представників українського авангарду:

- a) О.Архипенко;
- b) С. Васильківський;
- c) М.Самокиш;
- d) В.Єрмілов;
- e) Д.Бурлюк.

3. Хто був основоположником мистецького напрямку «супрематизм»:

- a) О. Архипенко;
- b) Г.Нарбут;
- c) К.Малевич;
- d) О.Екстер.

4. Течія, в основі якої лежали конструктивні особливості візантійського та давньоруського живопису домонгольського періоду:

- a) бойчукізм;
- b) романтизм;
- c) конструктивізм.

5. У стилі конструктивізм у Харкові побудовано:

- a) Юридичну академію;
- b) Бібліотеку ім. В.Короленка;
- c) Держпром.

6. Автор пам'ятника Артему в Слов'яногорську:

- a) О.Архипенко;
- b) М.Манізер;
- c) І.Кавалерідзе;

d) В.Єрмилов.

7. Хто був першим ректором Української академії мистецтв?

a) Ф.Кричевський;

b) О. Мурашко;

c) Г. Нарбут;

d) В. Єрмилов.

8. У якому стилі працював український художник І.Іжакевич?

a) реалізм;

b) експресіонізм;

c) рококо;

d) дадаїзм.

9. Відомі представники стилю «модерн» в українському живописі:

a) О. Новаківський;

b) Т. Шевченко;

c) Г.Нарбут;

d) О. Антропов;

10. Відомі представники футуризму в українському живописі:

a) О. Екстер;

b) Д. Левицький;

c) Т. Шевченко;

d) Д. Бурлюк;

e) О. Мурашко.

11. Відомий представник українського модерну в архітектурі:

a) А. Меленський;

b) В. Городецький;

c) В. Ярославський;

d) В. Кричевський.

12. Відомий представник кубізму у скульптурі:

a) І. Сошенко;

b) М. Бурачек;

c) О. Архипенко;

d) М. Башкірцева.

13. Виокреміть відомих представників реалістичного напрямку в українському живописі початку ХХ ст.:

a) О.Мурашко;

b) Т.Г. Шевченко;

c) І. Труш;

d) О. Антропов;

e) О. Кульчицька.

14. Назвіть споруди у стилі «модерн»:

a) будинок з химерами у Києві;

- b) Юридична академію в Харкові;
- c) палац Розумовського в Батурині;
- d) будинок Полтавського губернського земства.

15. Якому стилю притаманні деформація (підкреслена асиметрія, криволінійні форми вікон), химерні орнаменти з ломаних, розірваних і кривих ліній?

- a) класицизм;
- b) конструктивізм;
- c) модерн.

16. Хто був творцем українського національного стилю у графіці?

- a) О.Архипенко;
- b) О.Богомазов;
- c) Г.Нарбут.

17. Принципова відмова від зображення реальних предметів і явищ характерна для:

- a) сюрреалізму;
- b) імпресіонізму;
- c) абстракціонізму.

18. Представники якого напрямку відображують реальні об'єкти, які нібито розплющені на площині полотна так, що різні грані того самого предмета можна спостерігати під різним кутом зору:

- a) кубізму;
- b) імпресіонізму;
- c) сюрреалізму.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть характерні ознаки стилю модерн.
2. Які художники та архітектори працювали в стилі модерн? Назвіть найвизначніші твори.
3. В чому полягають особливості школи М.Бойчука?
4. Які нові напрями з'явилися в українському мистецтві на початку ХХ ст.? Назвіть представників цих напрямів.
5. Хто був основоположником такого мистецького напрямку як супрематизм? Що характерне для цього напрямку?
6. Чим зумовлене розповсюдження конструктивізму в архітектурі та мистецтві? Назвіть представників цього напрямку та найвизначніші пам'ятки.
7. Назвіть представників реалістичного напрямку українського образотворчого мистецтва початку ХХ ст. Які твори цих митців Ви знаєте?

8. Охарактеризуйте творчість І.Кавалерідзе.

9. Назвіть найвідоміших тогочасних українських дослідників у сфері історії, етнографії, фольклористики, мовознавства.

10. Коли, де і з якою метою було створено наукове товариство ім. Тараса Шевченка? Хто його очолював?

11. Розкрийте роль родини Тобілевичів для виникнення українського професійного театру. Назвіть найвідоміших українських драматургів другої половини XIX ст.

12. Охарактеризуйте стилістичні особливості в архітектурі другої половини XIX ст.

13. З'ясуйте філософсько-естетичні засади українського модернізму, його стильові течії і напрями. Назвіть представників української модерної драми і театру.

14. Назвіть видатних українських художників-імпресіоністів та авангардистів початку XX ст.

15. Охарактеризуйте внесок М. Леонтовича, К. Стеценка, О. Кошиця в розвиток національної музики.

16. Визначте, про який твір живопису йдеться та хто автор цього твору:

- У центрі композиції зображено яблуню, обабіч неї – постаті жінок, які зривають яблука. Картина характеризується умовністю пейзажу, застиглістю композиції, локальністю колірних поєднань, площинним трактуванням форми, стилізованим малюнком.

- Художник зображує сцену появи в провінції заїжджого фотографа. Молоде подружжя картинно, але з видимою напругою позує перед об'єктивом. Сцена сповнена безпосередності, ніби миттєво вихоплена з життя.

- На темно-зеленому тлі розміщені дійові особи в барвистому народному вбранні. Виділяючи яскравим червоним кольором запорожця, художник водночас усю увагу глядача спрямовує на постать хлопчика, який завдяки цьому стає смисловим центром композиції. Рух ніби розгортається по колу: від запорожця до діда, від діда до старої з онуками, а від них знову до запорожця. Центром полотна є простелена на траві скатертина з прекрасно виписаним натюрмортом.

- У картині правдиво передана ситуація з селянського життя, в якій батьки, зайняті цілоденною працею у полі, залишили малу дитину на догляд старшої сестри. Хлопчик дочекався повернення матері, бачить її і радіє разом із сестрою. В полі вже сутеніє, хмари над обрієм зарожевіли. В розсіяному світлі надвечір'я фарби звучать локально, відкрито, декоративно.

- Художник зображує себе на повний зріст. Впевнено спираючись ногами в землю, узявшись руками в боки, він ніби готовий мужньо зустріти усі незгоди. Автопортрет має виразно монументальний характер, образ його героїзований, позбавлений буденних рис. Разом з тим художник вдається і до тонких живописних розробок, майстерно змалювавши світлий полтавський кожух на світлому ж тлі.

Темати рефератів

1. Стиль модерн в українському мистецтві.
2. Творчість К.Малевича.
3. Творчість О.Архипенка, О.Екстер, Д.Бурлюка, В.Єрмілова.
4. Бойчукізм як напрям в українському мистецтві.
5. Реалістичне мистецтво початку ХХ ст.
6. Архітектура початку ХХ ст.
7. Творчість І.Кавалерідзе.
8. «Культурна політика» царського уряду в Україні на рубежі ХІХ – ХХ ст.
9. «Просвіти» та їх роль в культурно-освітньому русі України.
10. Досягнення української культури періоду Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського.
11. Традиції та новаторство в українській культурі кінця ХІХ – початку ХХ ст.
12. Авангард в українському мистецтві рубежі ХІХ – ХХ ст.
13. Літературний розвиток західноукраїнських земель початку ХХ ст.
14. Особливості політики австрійського уряду на західноукраїнських землях: лінгвокультурологічний аспект

ТЕМА 7. УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО СЕРЕДИНИ І ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

На розвиток повоєнної культури великий вплив справили війна з її трагічними наслідками для людської цивілізації, розгром нацизму, розкол світу на демократичну й тоталітарну системи, ядерна небезпека, глобальні проблеми, що постали перед людством, і насамперед – проблема місця й ролі людини в новому постіндустріальному суспільстві.

Основними течіями в літературі другої половини ХХ ст. були реалізм і модернізм. Суспільно-політичне піднесення перших повоєнних років привело до посилення реалістичних традицій у літературі. Реалістична література, позначена психологізмом, морально-етичною проблематикою, усвідомленням антагонізмів сучасної цивілізації, посіла пріоритетне місце після війни.

У повоєнному мистецтві вирізняються дві основні течії: соціальний реалізм та абстракціонізм. Соціальний реалізм об'єднав художників, які вбачали зміст мистецтва в його зв'язку з дійсністю, у суспільних діях, служінні цій меті засобами художньої творчості. Абстракціонізм об'єднав художників, які віддавали перевагу формам, фарбам, кольору.

На протидію офіційному мистецтву почало розвиватись нелегальне мистецтво «андеграунд», яке прагнуло до творчої свободи, незалежності від державних і партійних структур. Проявом цього був самвидав, підпільні рок-групи, неформальні художні об'єднання. Творча інтелігенція стала однією з впливових сил в демократичних революціях 1989-1991рр. Для музики більшою мірою, ніж для інших видів мистецтва, характерний поділ на «елітарну» й «масову». Театральне мистецтво було на досить високому рівні. В кожному обласному центрі існували театри: музичні, драматичні, дитячі, а в столиці, Ленінграді та ще в декількох великих містах склалися цікаві творчі колективи, очолювані видатними режисерами, в яких працювали талановиті актори, відомі й популярні в усій країні.

Функціоналізм став практично основним архітектурним напрямом ХХ ст. Для нього характерний принцип, відповідно до якого архітектурну форму визначають функції, призначення будинку. Функціоналізм дав світу нові типи житлових будинків (коридорного типу, галерейного типу, з квартирами у двох рівнях, із покриттями, економічними квартирами з вмонтованим устаткуванням і зручним для трансформації інтер'єром.

Отже, друга половина ХХ ст. ознаменувалась прискоренням науково-технічного прогресу та становленням постіндустріального, або інформаційного суспільства, яке характеризується домінуванням сфери послуг, високим рівнем інформатизації виробництва та розвитком громадянського суспільства.

Значним внеском у мистецтво живопису були твори Карпа Трохименка. Особливо приваблюють його пейзажі («Над великим шляхом»).

Талановитим пейзажистом був Микола Бурачек («Золота осінь»). Манера виконання багатьох пейзажів майстра близька до імпресіоністичної. Він віртуозно відтворював стани природи залежно від особливостей сонячного освітлення. Свого часу М. Бурачек навчався у французьких художників А. Матісса та П. Серюзьє. Тому в кращих його творах відчутний вплив французького живопису. У пейзажному жанрі також працював Сергій Шишко («Парк взимку»).

Серед кращих представників українського портретного жанру слід згадати Олексія Шовкуненка. У створених ним портретах індивідуальна неповторність образів поєднана з багатством живописної палітри (Портрет партизанки Майї Вовчик-Блакитної). О. Шовкуненко також талановитий пейзажист («Повінь. Конча-Заспа»).

Після тривалого перебування за кордоном в Україну повернувся видатний живописець, художник європейського масштабу Микола Глущенко. Він працював у жанрах пейзажу, натюрморту, портрета (Південне сонце)

Продовжував розвивати кращі здобутки українського живопису Анатолій Петрицький. Художник був блискучим майстром натюрморту. Його картини «Півонії», «Квіти» вражають яскравістю барв, динамічністю.

У цей час розцвітає творчість видатної народної художниці Катерини Білокур, якій притаманний власний неповторний стиль. Стихія її живопису – квіти, що утворюють композиції надзвичайної краси. Картини: «Квіти за тином», «Квіти на блакитному тлі», «Натюрморт з колосками та глечиком».

Із приєднанням до України Закарпаття у 1945 р. лави українських художників поповнили такі блискучі майстри, як Адальберт Ерделі (Натюрморт), Йосип Бокшай (Хустський замок), Федір Манайло (Новий хліб).

Багато митців продовжували розвиток української образотворчої шевченкіани. До мистецької класики увійшла картина українського живописця Георгія Меліхова «Молодий Тарас Шевченко у К.П.Брюллова».

Однією з провідних тем українського станкового живопису впродовж тривалого часу залишалася Велика Вітчизняна війна (В. Костецький «Повернення», М. Божій «Медсестра»).

Побутовий жанр представлений творами С.Григор'єва «Повернувся», Т.Голембієвської «Українські куманці».

Гордістю української культури стала творчість видатної художниці Тетяни Яблонської. Ще у повоєнні роки Т. Яблонська створила одне з кращих полотен того часу – «Хліб». Картини художниці раннього періоду («Весна», «Над Дніпром», «Мати») виконані в кращих академічних традиціях.

На початку 60-х років Т. Яблонська звертається до народного мистецтва, що зумовило зміну її художнього стилю. Тоді ж з'явилася картина «Весілля», якій притаманне площинне трактування, пластичність і виразність силуетів, побудова колориту на співвідношенні чистих дзвінких барв.

В останній період творчості Т. Яблонська віддавала перевагу пейзажному жанру. («Тиша»).

Один із найсамобутніших українських художників Валентин Задорожний. Він працював у різних жанрах – монументальному і станковому живописі, графіці, гобелені, різьбленні по дереву, скульптурі. Мистець використовував і творчо переосмислював кращі традиції народного мистецтва, глибоко розумів основи національної культури. Його твори: «Маруся Чурай», «Оранта».

Україна славиться не лише професійними, а й народними майстрами: Марією Приймаченко, Параскою Власенко, Єлизаветою Мироною, Тетяною Патою, Федором Панком та ін.

Мистецтво графіки 30-50-х років пов'язане з творчістю ряду визначних митців. Особливо плідно в цей час розвивалася книжкова ілюстрація.

Михайло Дерегус створив ілюстрації до поеми І. Котляревського «Енеїда», до повісті «Тарас Бульба» та інших творів М. Гоголя. У серії гравюр «Дорогами України» М. Дерегус виявив себе як майстер лірико-романтичного пейзажу.

Василь Касян – один із провідних українських графіків (ілюстрації до «Кобзаря», повісті І. Франка «Борислав сміється»).

У роботі над книгою розкрилося обдаровання Анатолія Базилевича (ілюстрації до творів «Пан Халявський» Г. Квітки-Основ'яненка, «Енеїда» та «Наталка-Полтавка» І. Котляревського, «Пригоди бравого вояка Швейка» Я. Гашека, збірки українських народних казок та ін.

Значний внесок у розвиток графічного мистецтва належить Олександрю Данченку (ілюстрації до «Кобзаря» Т. Шевченка, «Енеїди» І. Котляревського, «Декамерона» Дж. Боккаччо).

Серед плеяди блискучих майстрів графіки особливе місце посідає постать Георгія Якутовича. У його багатому творчому доробку – ілюстрації до повістей М. Коцюбинського «Тіні забутих предків», повісті М. Гоголя «Вій»,

літературних творів доби Київської Русі – «Повість минулих літ» та «Слово про Ігорів похід».

Яскрава сторінка творчої біографії Г. Якутовича – участь у створенні кінофільмів «Тіні забутих предків» та «Захар Беркут».

У монументальній скульптурі 30-х років найзначнішим явищем було встановлення пам'ятників Т. Шевченку в Києві, Харкові та на Чернечій горі в Каневі роботи ленінградського скульптора Матвія Манізера.

План заняття:

1. Особливості мистецтва України середини і другої половини ХХ ст.
2. Живопис
3. Графіка
4. Скульптура

Література:

1. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ ст.: У пошуках „великого стилю”. – К.: Либідь, 2005. – 280 с.
2. Крвавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво: навч. посіб.: У 3 ч. Ч.3. – Львів: Світ, 2005. – С. 163-241.
3. Мистецтво і життя: проблеми сучасного українського мистецтва / 36. ст. – К.: Мистецтво, 1987. – 146 с.
4. Ничкало С. Чарівниця з Богданівки // Мистецтво та освіта. – 2000. – №3. – С. 29.
5. Основи художньої культури. Частина 2: Теорія та історія української художньої культури / За ред. В.О. Лозового та Л.В. Анучиної. – Х.: Основа, 1999. – 444 с.
6. Степовик Д.В. Скарби України. – К.: Веселка, 1990. – 192 с.
7. Український живопис: Сто вибр. творів: Альбом / Авт.-упоряд. Ю. В. Беличко. – К.: Мистецтво, 1989. – 191 с.
8. Художня культура України: навч. посіб./ Л.М. Масол. – К.: Вища школа, 2006. – 239 с.
9. Шкаруба Л.М., Спанатій Л.С. Російсько-український словник художніх термінів. – К.: Каравела, 2004. – 320 с.

Основні терміни до теми:

Соціалістичний реалізм – історично обумовлений художній метод у мистецтві соціалістичних країн, насамперед Радянського Союзу. В основі С. р. лежить підпорядкування мистецтва державі, перевага ідеологічних завдань над естетичними, жорсткий контроль над митцями з боку держави.

Тестові завдання

1. Кого з українських художниць Пабло Пікассо назвав «геніальною»:

- a) Марію Башкірцеву;
- b) Тетяну Яблонську;
- c) Катерину Білокур;
- d) Зинаїду Серебрякову.

2. Із приєднанням до України Закарпаття у 1945 р. лави українських художників поповнили такі блискучі майстри:

- a) Йосип Бокшай;
- b) Федір Манайло;
- c) Василь Тропінін;
- d) Сергій Світославський.

3. Автор пам'ятників Т. Шевченку в Києві, Харкові та на Чернечій горі в Каневі:

- a) Олександр Архипенко;
- b) Матвій Манізер;
- c) Леонід Позен.

4. Серед плеяди блискучих майстрів графіки ХХ ст. можна назвати таких представників, як:

- a) Костянтин Трутовський;
- b) Михайло Дерегус;
- c) Петро Левченко;
- d) Василь Касіян.

5. Хто з провідних українських графіків брав участь у створенні кінофільмів «Тіні забутих предків» та «Захар Беркут»:

- a) Анатолій Базилевич;
- b) Олександр Данченко;
- c) Георгій Якутович.

6. До якого періоду історії української культури відноситься термін «Розстріляне Відродження?»:

- a) 20-ті роки ХХ ст.;
- b) 30-ті роки ХХ ст.;
- c) 40-ті роки ХХ ст.;
- d) 50-ті роки ХХ ст.

7. Провідною темою українського живопису 40-х – початку 50-х рр. ХХ ст. була:

- a) боротьба народу з іноземними загарбниками;
- b) відтворення героїчного минулого українського народу;
- c) натюрморт;
- d) захоплення геральдикой.

8. В основі якого художнього методу лежить підпорядкування мистецтва державі, перевага ідеологічних завдань над естетичними, жорсткий контроль над митцями з боку держави:

- a) футуризм;
- b) соцреалізм;
- c) постмодернізм.

9. Хто є автором одного з кращих полотен соцреалізму – «Хліб»:

- a) Т. Яблонська;
- b) Федір Манайло;
- c) З.Серебрякова;
- d) В.Задорожний.

10. В чому полягала діяльність «шістдесятників»?

- a) відродження національної самосвідомості;
- b) поширення ідей гуманізму;
- c) зміцнення позицій католицизму;
- d) поширення нових мистецьких стилів в Україні.

11. Художниця, що створила власний неповторний стиль, головними персонажами творів якої є фантастичні істоти з виразними очима:

- a) Катерина Білокур;
- b) Марія Приймаченко;
- c) Олена Кульчицька.

12. Відомими українськими співаками другої половини 1960-х – 1980-х рр. були:

- a) Д.Гнатюк;
- b) М. Кондратюк;
- c) С. Крушельницька;
- d) Д. Петриненко.

13. Чим можна пояснити появу масової культури:

- a) кризою елітарної культури на початку ХХ ст.;
- b) переорієнтацією виробництва на масового споживача;
- c) демократизацією суспільства;
- d) політичним втручанням.

14. Режисером яких кінофільмів був Олександр Довженко: (2 правильні відповіді):

- a) «Звенигора»;
- b) «Тарас Трясило»;
- c) «Земля»;
- d) «Наталка Полтавка».

15. Режисером яких кінофільмів був Сергій Параджанов: (2 правильні відповіді):

- a) «Камінний хрест»;

- b) «За двома зайцями»;
- c) «Анничка»;
- d) «Тіні забутих предків».

16. Автором слів та музики відомої української пісні «Червона рута» є:

- a) Володимир Гнатюк;
- b) Володимир Івасюк;
- c) Василь Зінкевич.

17. У яких містах протягом 1922-1933 рр. працював театр «Березиль»: (2 правильні відповіді)

- a) Києві;
- b) Львові;
- c) Харкові;
- d) Чернівцях.

18. Який із перерахованих церковних храмів Києва було зруйновано у 1930-ті рр. на «хвилі» радянської антирелігійної кампанії:

- a) Володимирський собор;
- b) Успенський собор Києво-Печерської лаври;
- c) Михайлівський Золотоверхий собор.

19. Автором опери «Богдан Хмельницький» 1951 р. є:

- a) Борис Лятошинський;
- b) Костянтин Данькевич;
- c) Левко Ревуцький.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягала трагічність культурної ситуації в Україні в 30-х – першій половині 50-х років?

2. Охарактеризуйте творчість К.Білокур та М.Приймаченко.

3. Охарактеризуйте творчість Т.Яблонської.

4. Назвіть провідних українських графіків ХХ ст.

5. З'ясуйте суть, завдання та значення політики українізації. Як називалася політика радянського керівництва 20-30-х р. у галузі культури?

6. Охарактеризуйте створення радянської системи освіти. Які типи шкіл були запроваджені? Коли був заснований Київський авіаційний інститут? Охарактеризуйте наукові досягнення радянських учених у галузі кібернетики, ракетної техніки та космонавтики.

7. Назвіть літературні угруповання 20-30-х р. Чому національне відродження 20-30-х р. називається «розстріляним»? Що таке «соціалістичний реалізм»?

8. Який український театр 20-30-х р. займався експериментаторськими пошуками? Охарактеризуйте внесок О. Довженка в розвиток кіномистецтва.

9. Охарактеризуйте внесок композиторів Г. Верьовки, П. Козицького, Л. Ревуцького, М. Колесси, Б. Лятошинського в розвиток українського музичного мистецтва.

10. Охарактеризуйте розвиток української культури в еміграції.

11. Охарактеризуйте культурне явище «шістдесятництва». Назвіть найвідоміших його представників.

12. Визначте, про який пам'ятник йдеться і хто його автор:

- Центральна частина пам'ятника – постать поета на весь зріст – піднята на тригранному пілоні. Довкола пілона на ступінчастих виступах розміщено 16 фігур, які символізують історичне минуле українського народу і його здобутки.

Темати рефератів

1. Творчість К.Білокур, М.Приймаченко.
2. Творчість М.Бурачека, О.Шовкуненка, М.Глуценка.
3. Творчість Т.Яблонської.
4. Видатні українські графіки ХХ століття.
5. Творча спадщина скульптора М. Манізера.
6. Суспільно-культурна діяльність М. Хвильового
7. Драматургія та новаторство у театрі «Березіль».
8. «Розстріляне відродження» – Голгофа української культури.
9. «Хрущовська відлига» в українській культурі середини ХХ ст.
10. Феномен «шістдесятництва» в Україні.
11. Наукові досягнення українців в період 1960-1970 рр.
12. Процес реабілітації українських громадських та культурних діячів в період перебудови.

ТЕМА 8. СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО

На початку XXI ст. українське суспільство поєднує в собі надзвичайно широкий спектр культурних надбань тисячоліть, серед яких – релігійна, економічна, мовна, етнонаціональна, мистецька складові тощо.

Активно розвивається літературний процес, у якому беруть участь письменники старшого покоління і молода генерація. У ринкових умовах частина письменників пише в популярних нині жанрах фантастики та детективу.

Останнім часом значно розширили свої можливості живопис, скульптура і графіка. У доробку сучасних українських митців представлені такі види мистецтва, як інсталяція, об'єкт, художня акція; значного розвитку набуває фотомистецтво. Митці у нових політичних реаліях по-новому підходять до національних традицій, засвоюють досвід світової культури, використовують сучасні технології, продовжують пошуки нових засобів художнього вираження. Художники мають безліч можливостей для реалізації своїх творчих задумів, до їхніх послуг нові галереї, виставки, вернісажі. Справжньою подією у культурному житті нашої держави стало відкриття великих приватних виставкових центрів.

Сучасна українська популярна музика продовжує розвивати традиції народного мелосу та зарубіжної естради. Продовжують розвиватися рок-музика, поп-музика, джаз, бардівська пісня та ін.

В умовах швидкого розширення і насичення українського телепростору, зростає вплив телебачення на свідомість населення, на темпи реформування економіки, структурування політичної системи країни, розповсюдження культурних цінностей серед широкого загалу українських громадян.

Україна є місцем проведення сучасних конкурсів і фестивалів у галузі сучасної та класичної музики, виконавської майстерності, театру, образотворчого мистецтва, індустрії моди тощо.

Творчі пошуки сучасних художників ведуться у багатьох напрямках. Популярним методом творчості залишається абстракціонізм. Серед представників можна назвати Т.Сильваші, О.Тістола, О.Дубовика. Головною ознакою сучасного українського мистецтва є поєднання абстрактного та фігуративного методів. Приклади такого поєднання – творчість таких митців, як В.Іванів, А.Блудов, О.Владимиров.

План заняття:

1. Особливості сучасного українського мистецтва
2. Пошук нових форм вираження (концептуалізм, оп-арт, поп-арт, інсталяція, перформанс, асамбляж)
3. Постмодернізм в образотворчому мистецтві

Література:

1. Велігоцька Н. Віктор Григоров – це стиль // Образотворче мистецтво. – 2002. – №1. – С.84-86.
2. Крвавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво: навч. посіб.: У 3 ч. Ч.3. – Львів: Світ, 2005. – С.163-241.
3. Матвеева Л.Л. Культурологія: Курс лекцій: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
4. Основи художньої культури. Частина 2: Теорія та історія української художньої культури / За ред. В.О. Лозового та Л.В. Анучиної. – Х.: Основа, 1999. – 444 с.
5. Художня культура України: навч. посіб./ Л.М. Масол. – К.: Вища школа, 2006. – 239 с.
6. Шкаруба Л.М., Спанатій Л.С. Російсько-український словник художніх термінів. – К.: Каравела, 2004. – 320 с.

Основні терміни до теми:

Постмодернізм – напрям у мистецтві й культурі кінця ХХ ст., що протиставив себе модернізмові й претендував на його заміну. П. практикує відкритий ретроспективізм, створює своєрідне театралізоване естетичне середовище, в котре часто вводяться елементи іронії й гротеску.

Тестові завдання

1. Напря́м у мистецтві, що практикує відкритий ретроспективізм, створює своєрідне театралізоване естетичне середовище, в котре часто вводяться елементи іронії й гротеску:

- a) імпресіонізм;
- b) постмодернізм;
- c) експресіонізм;
- d) кубізм.

2. Течія абстрактного мистецтва, твори якої побудовані на ефектах омани зору, створення оптичної ілюзії руху:

- a) поп-арт;

- b) оп-арт;
- с) бодіарт.

3. Художнє явище, тісно пов'язане з танцем і театральним дійством:

- a) асамбляж;
- b) імпресіонізм;
- с) перформанс.

4. Уведення у твір мистецтва тривимірних нехудожніх матеріалів і так званих знайдених об'єктів:

- a) перформанс;
- b) асамбляж;
- с) кубізм.

5. Епоха постмодернізму характеризується наступними рисами:

- a) прагненням поєднати непокєднувані істини;
- b) культом почуттів людини;
- с) культом науки;
- d) культом незалежної особистості.

6. Хто з українських сучасних художників включений до британського рейтингу «100 геніїв сучасності»:

- a) Петро Бевза;
- b) Іван Марчук;
- с) Владислав Єрко;
- d) Тетяна Яблонська.

7. Твори письменників незалежної України характеризуються:

- a) дотриманням давніх літературних традицій;
- b) іронією;
- с) переоцінкою цінностей;
- d) зверненням до тем, які були заборонені в радянські часи.

8. Після 1991 р. українське мистецтва вступило в епоху:

- a) модерну;
- b) реалізму;
- с) постмодерну;
- d) романтизму.

9. До нових прийомів в сучасному мистецтві належать:

- a) колаж;
- b) фотомонтаж;
- с) перформанс;
- d) декоративна мозаїка.

10. До десятки сучасних українських художників, чії твори користуються найбільшою популярністю на ринку, належать:

- a) І. Славінська;
- b) А. Савадов.

- c) В. Цаголов;
- d) О. Гнилицький.

11. Відомими скульпторами незалежної України є:

- a) С. Вакарчук;
- b) О. Скрипка;
- c) В.Чепелик;
- d) О.Пінчук.

12. В Україні відбуваються конкурси молодих естрадних виконавців:

- a) «Чорноморські ігри»;
- b) «Червона Рута»;
- c) «Крок до зірок»;
- d) «Таврійські ігри».

13. Яка серед наведених картинних галерей є приватною:

- a) Музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків;
- b) Пінчук Арт Центр;
- c) Київський музей російського мистецтва.

14. Автором унікальної живописної техніки пльонтанізм є:

- a) Кость Лавро;
- b) Іван Марчук;
- c) Тетяна Яблонська;

15. Роман Балаян був режисером фільмів:

- a) «Тарас Бульба»;
- b) «Війна – український рахунок»;
- c) «Молитва за гетьмана Мазепу»;
- d) «Райські птахи».

16. Юрій Ілленко був режисером фільмів:

- a) «Молитва за гетьмана Мазепу»;
- b) «Леді Макбет Мценського повіту»;
- c) «Мелодія для шарманки».

17. Позначте діячів української літератури кінця ХХ ст. – поч. ХХІ ст. (2 правильні відповіді):

- a) Оксана Забужко;
- b) Остап Вишня;
- c) Павло Тичина;
- d) Юрій Андрухович.

Питання для самоконтролю

1. Які урядові документи визначають напрями і зміст відродження української культури на сучасному етапі?

2. Яким чином розпад Радянського Союзу вплинув на розвиток української культури?

3. Перерахуйте основні документи, які визначають зміст Болонського процесу.

4. Назвіть характерні риси постмодернізму в українській літературі.

5. Яких ви знаєте сучасних вітчизняних письменників? Назвіть основні їх твори.

6. Які нові прийоми з'явилися у сучасному мистецтві?

7. Назвіть імена сучасних українських художників та їх основні праці.

8. Які тенденції сучасного мистецтва мають, на Ваш погляд, позитивне, а які – негативне значення?

9. Розкажіть про творчі пошуки сучасних українських митців.

Темати рефератів

1. Особливості розвитку української культури на рубежі ХХ – ХХІ ст.

2. Творчість В.Патика, О.Заливахи.

3. Творчість В.Григорова, О.Дубовика, Т.Сильваші.

4. Концептуалізм, оп-арт, поп-арт, перформанс у сучасному українському мистецтві.

5. Постмодернізм в образотворчому мистецтві України.

6. Українське мистецтво в сучасному світі: діалог культур.

7. Нові літературні жанри в українській культурі періоду незалежності.

8. Роль технологій у розвитку сучасного мистецтва.

9. Новітні напрями постмодерністського мистецтва в Україні.

10. Болонський процес та його місце в українській освіті початку ХХІ ст.

ПІДСУМКОВІ ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ «УКРАЇНСЬКЕ ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО»

1. Які складові є провідними у системі духовної культури:

- a) мова, житло, етика, освіта, релігія, наука, техніка, обряди;
- b) знаряддя праці, їжа, техніка, житло, комунікації, транспорт;
- c) право, мораль, політика, мова, освіта, транспорт, наука, техніка;
- d) мова, наука, освіта, право, етика, релігія, мистецтво, звичаї, обряди.

2. Назва якого мистецького стилю перекладається, як «дивний», «чудернацький», «вибагливий»?

- a) ренесанс;
- b) рококо;
- c) ампір;
- d) еkleктизм;
- e) бароко.

3. Яке явище називають «неолітичною революцією»?

- a) ранній палеоліт;
- b) мезоліт;
- c) пізній палеоліт;
- d) неоліт.

4. Коли офіційно було запроваджено християнство у Київській Русі?

- a) 988 р.;
- b) 1037 р.;
- c) 860 р.;
- d) 1240 р.

5. Оригінальна література Київської Русі поділяється на:

- a) літописи, ораторська, житійна, повчальна, паломницька література;
- b) церковна проповідь, літописи, біблійна, педагогічна література;
- c) гімнографія, літописи, кондак, акафіст;
- d) ікос, канон, гімнографія, апокрифи.

6. Найрозвиненіші види декоративно-ужиткового мистецтва давньоруської держави:

- a) металообробка, гончарство, чернь, дереворізьблення;
- b) гончарство, дереворізьблення, зернь, металообробка;
- c) металообробка, гончарство, дереворізьблення, кісткорізьблення, ткацтво, склоробство;

d) кісткорізьблення, ткацтво, склоробство.

7. Найбільш розвинена наука Стародавньої Русі:

- a) історія;
- b) астрономія;
- c) богослов'я;
- d) математика.

8. Найбільш ліричним типом ікони Богоматері є:

- a) Оранта;
- b) Панагія;
- c) Розчулення;
- d) Одигітрія.

9. Які види монументального живопису були поширені у часи Галицько-Волинського князівства?

- a) фреска та мозаїка;
- b) фреска та іконопис;
- c) мозаїка та іконопис;
- d) книжкова мініатюра та мозаїка.

10. Назвіть ім'я видатного скульптора Галицько-Волинської доби:

- a) Тимофій;
- b) Аліпій;
- c) Авдій;
- d) Митус.

11. Хто першим вжив слово «культура» у гуманітарному значенні?

- a) Катон Старший;
- b) Цицерон;
- c) Дж. Віко;
- d) С.Пуфендорф.

12. Хто увів у науковий обіг термін «маскульт»?

- a) В.Парето;
- b) Г.Моска;
- c) Х.Ортега-і- Гассет;
- d) Д.Мақдональд.

13. Синонім мистецтва:

- a) художня культура;
- b) художня творчість;
- c) мистецьке життя.

14. Де розташована найдавніша стоянка людини сучасного типу?

- a) Лука – Врублевецька;
- b) Кіік – Коба;

- c) Королеве;
- d) Степове.

15. В праці якого історика фіксується поділ слов'ян на венедитів, склавинів та антів?

- a) Йордан
- b) Тацит
- c) Прокопій Кесарійський
- d) Гомер

16. Літературу доби Київської Русі прийнято поділяти на:

- a) перекладна, оригінальна
- b) церковна, християнська
- c) біблійна, житійна
- d) апокрифи, гімнографія

17. Софійський собор представлений:

- a) романським стилем
- b) бароко
- c) готичним стилем
- d) візантійсько-руським стилем

18. Перша в Київській Русі школа була заснована князем:

- a) Києм;
- b) Ярославом Мудрим;
- c) Володимиром Великим,
- d) Володимиром Мономахом.

19. Найвідоміший давньоруський літопис:

- a) «Слово о полку Ігоревім»;
- b) «Повість временних літ»;
- c) «Повчання дітям»;
- d) «Слово про закон і благодать».

20. Об'єднане Галицько-Волинське князівство утворилося:

- a) X ст.;
- b) XI ст.;
- c) У XII ст.;
- d) У XIII ст.

21. Яка функція культури реалізується через систему цінностей і норм, що служать регуляторами суспільних відносин?

- a) інтегративна;
- b) комунікативна;
- c) пізнавальна;
- d) світоглядна;
- e) нормативно-регулятивна.

22. Яка з давніх форм релігії являє собою поклоніння предметам неживої природи?

- a) анімізм;
- b) тотемізм;
- c) фетишизм;
- d) магія.

23. Вперше назва кіммерійців з'являється в:

- a) Геродот «Історія»
- b) Йордан «Гетика»
- c) Гомер «Одіссея»
- d) Паїк «Велика Скитія»

24. Реформа щодо запровадження християнства як державної релігії була проведена:

- a) Ярославом Мудрим;
- b) Володимиром Мономахом;
- c) Данилом Галицьким;
- d) Володимиром Великим.

25. Київ був спочатку центром території:

- a) древлян;
- b) сіверян;
- c) полян;
- d) волинян.

26. Засновником першої бібліотеки вважається:

- a) Антоній Печерський;
- b) Іларіон Київський;
- c) Данило Заточник;
- d) Ярослав Мудрий.

27. Назвіть види архітектури часів Галицько-Волинського князівства, що переважали серед інших за функціональним призначенням:

- a) палацова та цивільна.
- b) фортифікаційна та культова.
- c) фортифікаційна та палацова.
- d) культова та цивільна.

28. В якому літературному творі наводиться легенда про евшан-зілля?

- a) «Повість минулих літ»;
- b) «Ізмарагд»;
- c) «Слово про Ігорів похід»;
- d) «Галицько-Волинський літопис».

29. Агіографічну літературу інакше називають:

- a) апокрифами;
- b) літописами;
- c) церковною проповіддю;

d) житійною літературою.

30. Що дослівно у перекладі з грецької мови означає слово «ікона»?

- a) образ;
- b) ідол;
- c) Бог;
- d) зображення.

31. Встановіть відповідність між поняттями та їхніми визначеннями:

A) класицизм Б) бароко С) реалізм

1) художній стиль, що характеризується декоративною пишністю, динамічними складними формами, живописністю, контрастами світла й тіні.

2) напрям у мистецтві, який ставить своїм завданням дати найбільш повну, правдиву картину дійсності.

3) напрям в архітектурі та образотворчому мистецтві, що ґрунтувався на традиціях мистецтва Давньої Греції та Давнього Риму.

32. Які назви зайві в переліку напрямів українського авангарду: кубізм, футуризм, романтизм, конструктивізм, сентименталізм, супрематизм.

33. Які з названих споруд побудовані в стилі бароко: Покровський собор у Харкові, церква-замок у Сутківцях, Андріївська церква у Києві, дзвіниця Успенського собору у Харкові, собор Святого Юра у Львові, будинок з химерами у Києві.

34. Життя і творчість яких художників припадає на ХХ ст.: М.Бурачека, К.Трутовського, М.Глуценка, Т.Яблонської, О.Шовкуненка.

35. Виберіть серед названих художників представників українського авангарду: О.Архипенко, С.Васильківський, М.Самокиш, Д.Бурлюк, В.Єрмілов.

36. Хто був основоположником такого мистецького напрямку як супрематизм?

- a) Ф.Кричевський;
- b) Г.Нарбут;
- c) К.Малевич.

37. Художнє об'єднання передвижників виникло:

- a) у першій половині XIX ст.;
- b) у другій половині XIX ст.;
- c) на початку XX ст.

38. Течія, в основі якої лежали конструктивні особливості візантійського та давньоруського живопису домонгольського періоду:

- a) бойчукізм;

- b) романтизм;
- с) конструктивізм.

39. Збруцький ідол Світовид (Святовит) відноситься до мистецтва:

- a) східних слов'ян дохристиянської доби;
- b) трипільської культури;
- с) доби Київської Русі.

40. Автор пам'ятника Т. Шевченку в Харкові:

- a) М. Манізер
- b) М. Микешин
- с) І.Кавалерідзе.

41. Автор офортів серії „Живописна Україна”:

- a) М Пимоненко;
- b) П. Левченко;
- с) Т. Шевченко.

42. „Звіриний стиль” був притаманний:

- a) трипільській культурі;
- b) мистецтву скіфів;
- с) мистецтву східних слов'ян.

43. Найвищим досягненням Ренесансу у Львові є:

- a) Вірменська церква;
- b) собор Святого Юра;
- с) будинок (палаццо) Корнякта.

44. У стилі „конструктивізм” у Харкові побудовано:

- a) юридичну академію;
- b) бібліотеку ім. В.Короленка;
- с) Держпром;

45. Автор пам'ятника Артему в м. Слов'яногорську:

- a) О.Архипенко;
- b) М.Манізер;
- с) І.Кавалерідзе.

46. До пам'яток оборонної архітектури можна віднести:

- a) Маріїнський палац у Києві;
- b) церкву-замок у Сутківцях;
- с) Покровський собор у Харкові.

ОСНОВНІ РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Абрамович С.Д. Світова та українська культура: [навч. посіб.] / С.Д. Абрамович, М.Ю. Чікарькова. – Львів: Світ, 2004. – 343 с.
2. Висоцький В.Ю. Історія української культури: [навч. посіб.] / В.Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ: НметАУ, 2009. – 130 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела <http://www.nbu.gov.ua/books/2009/09/vojik.pdf>.
3. Грушевський М. Ілюстрована історія України / М. Грушевський. – К.: Наук. думка, 1992. – 544 с.
4. Задорожний В. Курс історії української культури (IX – початок ХХІ ст.): [навч. посіб.] / В. Задорожний, Ю. Кундрат. – Ужгород: Гражда, 2009. – 432 с.
5. Закович М.М. Культурологія: українська та зарубіжна культура: [навч. посіб.] / М.М. Закович, І.А. Зязюн І. – К.: Знання, 2007. – 567 с.
6. Історія української культури / [за ред. І. Крип'якевича]. – К.: Либідь, 1999. – 651 с.
7. Культурологія: теорія та історія культури: [навч. посіб.] – [вид. 3-тє, перероб. та доп. / за ред. І.І. Тюрменко]. – К.: Центр учбової літератури, 2010.– 370 с.
8. Масол Л.М. Художня культура: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л.М.Масол. – К.: Генеза, 2009. – 288с.
9. Огієнко І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко. – К.: Довіра, 1992. – 141 с.
10. Попович М. Нарис з історії української культури. 2-е видання, виправлене. – К.: АртЕл, 2001. – 728 с.
11. Черепанова С.О. Українська культура: історія і сучасність: [навч. посіб.] / С.О. Черепанова, В.Г. Скобний, І.В. Бичко І.В. – Львів: Світ, 1994. – 456 с.
12. Шейко В.М. Історія української культури: [навч.посіб.] / В.М. Шейко В.М., Л.Г. Тишевська ; наук.ред. В.М.Шейко. – К.:Кондор, 2010. – 264с.

ДОДАТКОВІ РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Антофійчук В.І. Культурологія: Корот. термін. словник / В.І.Антофійчук; Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича – Чернівці: Рута, 2002. – 151 с.
2. Безклубенко С.Д. Українська культура: погляд крізь віки: Історико-теоретичні нариси / С.Д. Безклубенко. – Ужгород: Карпати, 2006. – 512 с.
3. Борзова Е.П. История мировой культуры - The history of word culture: Учеб. пособ. Для студ. Вузов искусств и культуры / Е.П. Борзова; Санкт-Петербургский унив. культ. и искусств. – СПб.: Лань, 2001. – 672 с.
4. Вечірко Р.М. Українська та зарубіжна культура: [навч.-метод. посіб.] / Р.М. Вечірко, О.М. Семашко, В.В. Олефіренко, Д.Ю. Кобринський. – К: КНЕУ, 2003. – 368 с.
5. Герчанівська П.Е. Культурологія: Навч. посіб. для дистанційного навч. / П.Е.Герчанівська. – К.: ун-т «Україна», 2005. – 260 с.
6. Греченко В.А. Історія світової та української культури: [підручник для вищ.навч.закл.] / В.А.Греченко, І.В.Чорний, В.А.Кушнерук, В.А.Режко. – К.: Літера ЛТД, 2010. – 480 с.
7. Історія світової культури: Навч. пос. для студ. гуманіст. спецвузів / Л.Т.Левчук, В.С.Грищенко. – К.: Либідь, 2000. – 368 с.
8. Історія української культури: Побут. Письменство. Мистецтво. Театр. Музика [за ред. Крип'якевича І.] – [3-є вид. стереотип.] – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
9. Клапчук С.М. Історія української та зарубіжної культури: [навч. посіб.] / С.М. Клапчук, В.Ф. Остафійчук, Б.І. Білик, Ю.А. Горбань. – К.: Знання-Прес, 2004. – 364 с.
10. Крвавич Д.П. Українське мистецтво: навч. посіб.: У 3 ч. / Д.П.Крвавич, В.А.Овсійчук, С.О. Черепанова. – Львів: Світ, 2005. – С. 61-100.
11. Макаров А.М. Світло українського барокко / А.М.Макаров.– К.: Мистецтво, 1994. – 287 с.
12. Нельговський Ю. П. Українське мистецтво від найдавніших часів до початку ХХ ст. – К.: Радянська школа, 1976. – 136 с.
13. Меднікова Г.С. Українська та зарубіжна культура ХХ століття. – Ukrainian and Foreign Culture of the 20-th Century: [навч.посіб.] / Г.С. Меднікова. – К.: Знання, 2002. – 216 с.

14. Наулко В.І. Культура і побут населення України: [навч. посіб.] / В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко, Т.В. Косьміна. – К.: Либідь, 1991. – 232 с.
15. Основи художньої культури. Теорія та історія української художньої культури [за ред. В.О. Лозового та Л.В. Анучиної]. – Харків: Основа, 1999. – 444 с.
16. Степовик Д.В. Скарби України / Д.В. Степовик. – К.: Веселка, 1990. – 192 с.
17. Тищенко О.Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII – XVIII ст.) / О.Р. Тищенко. – К.: Либідь, 1992. – 189 с.
18. Український живопис: Сто вибр. творів: Альбом / Авт.-упоряд. Ю. В. Беличко. – К.: Мистецтво, 1989. – 191 с.
19. Українська культура в контексті світових глобалізаційних процесів / [Гол. ред. Г.Скрипник.]. – К., 2005. – 360 с.
20. Художня культура України: навч. посіб [за заг. ред. Л.М. Масол]. – К.: Вища школа, 2006. – 239 с.
21. Шевчук В.О. Українська культура: загальні питання: культурологістичні епохи. Освіта. Національна ідея / В.О. Шевчук. – К.: Товариство «Знання» України, 2007. – 227 с.
22. Шкаруба Л.М. Російсько-український словник художніх термінів / Л.М.Шкаруба, Л.С. Спанатій. – К.: Каравела, 2004. – 320 с.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

1. «Ізборник» — Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації: [Електронний ресурс]. – www.litorys.org.ua.
2. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: [Електронний ресурс]. – http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apul/index.html.
3. Лінгвістичний портал «Мова-info»: [Електронний ресурс]. – www.mova.info (дата звернення: 06.03.2013).
4. Мова: [Електронний ресурс]. – http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mova/index.html
5. Мова і культура: [Електронний ресурс]. – http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mik/index.html.
6. Проект «Нова мова»: [Електронний ресурс]. – www.novamova.com.ua.
7. Розум.org.ua – швидкий доступ до знань : [Електронний ресурс]. – www.rozum.org.ua.
8. Словники України on-line: [Електронний ресурс]. – <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua>.
9. Українська етнографія : [Електронний ресурс]. – <http://etno.uaweb.org/>.
10. Українська та зарубіжна культура: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Р. М. Вечірко та ін. – К.: КНЕУ, 2003. – С. 49 – 69. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : http://6201.org.ua/files/1/ukr_ta_zar_kulultura.zip
11. Вечірко Роман. Феномен української культури // Вітчизна. – 2006. – №11-12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://vitchyzna.ukrlife.org/11_12_06vech.htm
12. Висоцький О. Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. — Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. – С. 5 – 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.nbuv.gov.ua/books/2009/09vojiuk.pdf>
13. Денисов Я.Я., Макаруч О.Г. Українська та зарубіжна культура: Навчально-методичний посібник. – Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2004. – С. 20 – 24. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://nkckhust.dyndns.org/elibrary/library/books/40436/maket.pdf>

Навчальне видання

Автори:
СОЛОВЙОВА Юлія Олександрівна
МКРТІЧЯН Оксана Альбертівна

УКРАЇНСЬКЕ МИСТЕЦТВО В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ

Навчально-методичний посібник

Відповідальний за випуск: *Н. Г. Тарарак*
Комп'ютерна верстка: *О. А. Мкртічян*
Коректор: *Ю. О. Соловйова*

Підписано до друку 10.10.2017 р.
Формат 60x84/16 Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Cambria.
Ум. друк. 5,5 арк. Обл.-вид. 5,81 арк. Зам № 3458.
Наклад 100 прим. Ціна договірна

Видавець
Видавництво «Точка»
Виготовлювач:
ТОВ «Друкарня Мадрид»
61024, м. Харків, вул. Максиміліанівська, 11
Тел.: +380 57 756-53-25
www.madrid.in.ua | info@madrid.in.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4399 від 27.08.2012 року